

Sosiaalityöntekijöiden asiantuntijuus lastenpsykiatrian moniammatillisessa yhteistyössä

Pro gradu- tutkielma

Linnea Karhumaa

Opiskelijanumero: 0308168

Pro gradu -tutkielma

Ohjaaja: Pia Skaffari

2017

Sisälllys

1 Johdanto.....	1
2 Sosiaalityö sairaalaorganisaatiossa	4
2.1 Terveysthuollon sosiaalityö	4
2.2 Sosiaalityö lastenpsykiatrialla	6
2.3 Moniammatillinen yhteistyö	8
3 Asiantuntijuus tutkimuksen lähtökohtana	11
3.1 Sosiaalityön asiantuntijuuden muodostaminen	11
3.2 Lastenpsykiatrian sosiaalityön asiantuntijuus.....	15
4 Tutkimuksen toteuttaminen	20
4.1 Tutkimustehtävä ja tutkimusmenetelmä.....	20
4.2 Aineisto ja aineiston keruu.....	22
4.3 Aineiston analyysi.....	25
4.4 Tutkimuksen eettiset kysymykset	29
5 Lastenpsykiatrian sosiaalityöntekijöiden sisällöllinen osaaminen	33
5.1 Yhteiskunnallinen ymmärrys.....	33
5.2 Palvelujärjestelmäosaaminen	36
5.3 Arvo-osaaminen	38
5.4 Vuorovaikutuksellinen osaaminen.....	43
5.5 Metodiosaaminen	46
5.6 Innovaatio- ja tutkimuksellinen osaaminen.....	48
6 Lastenpsykiatrian sosiaalityöntekijöiden henkilökohtainen osaaminen	51
7 Pohdinta	55
Lähteet	59
Liite 1 Saatekirje	63
Liite 2 Teemahaastattelurunko	64

Lapin yliopisto, yhteiskuntatieteiden tiedekunta

Työn nimi: Sosiaalityöntekijöiden asiantuntijuus lastenpsykiatrian moniammatillisessa yhteistyössä

Tekijä: Linnea Karhumaa

Koulutusohjelma/oppiaine: Sosiaalityö

Työn laji: Pro gradu -työ X Sivulaudaturtyö__ Lisensiaatintyö__

Sivumäärä: 64

Vuosi: 2017

Tiivistelmä:

Tämän pro gradu -tutkielman tehtävänä oli analysoida, miten sosiaalityöntekijöiden asiantuntijuus näyttäytyy lastenpsykiatrian moniammatillisessa yhteistyössä. Tutkimuskysymykset olivat 1) Miten sosiaalityöntekijät määrittelevät asiantuntijuutensa lastenpsykiatrialla? ja 2) Millaista asiantuntijuutta sosiaalityöntekijät tarvitsevat moniammatillisessa yhteistyössä? Tutkielma on toteutettu laadullisella tutkimusotteella. Tutkimusaineisto koostuu teemahaastatteluista, joihin valikoitui viisi yliopistollisen sairaalan lastenpsykiatrian sosiaalityöntekijää. Aineisto analysoitiin teorialähtöisen sisällönanalyysin avulla Ulla-Maija Rantalaihon (2005) muodostaman ja Tarja Kemppaisen (2006) mukaileman asiantuntijuuden käsitteen ulottuvuuksia hyödyntäen.

Lastenpsykiatrian sosiaalityö on osa terveydenhuollon sosiaalityötä. Lastenpsykiatrialla työskennellään moniammatillisessa tiimissä. Tutkimustulosten perusteella sosiaalityöntekijät tarkastelivat perheen tilannetta yhteiskuntatieteellisen tulokulman kautta, mikä yhdessä palvelujärjestelmäosaamisen kanssa oli sosiaalityöntekijän erityisosaamista lastenpsykiatrian moniammatillisessa yhteistyössä. Sosiaalityöntekijät katsoivat perheen tilannetta kokonaisvaltaisesti ja huolehtivat, että perheet saivat heille kuuluvat oikeudet. Etiikka ja arvo-osaaminen olivat sosiaalityöntekijän vahvoja asiantuntijuuden piirteitä. Vuorovaikutuksellinen osaaminen koettiin tärkeäksi niin asiakastyössä kuin moniammatillisessa tiimissäkin. Sosiaalityöntekijät tarvitsivat koulutusta lapsen psyykkisestä ja fyysisestä kehityksestä sekä lastenpsykiatrisesta diagnostiikasta, jotta he pystyivät toimimaan asiantuntijoina lastenpsykiatrian moniammatillisessa yhteistyössä. Kokemus sekä perheterapeutin koulutus antoivat konkreettisia välineitä perheiden kanssa työskentelyyn.

Lastenpsykiatrian sosiaalityöstä on olemassa vain vähän kotimaisia tai kansainvälisiä tutkimuksia. Tämän tutkimuksen yhtenä tavoitteena on ollut lastenpsykiatrian sosiaalityön esiin tuominen. Tutkielma antaa tietoa lastenpsykiatrialla tehtävästä sosiaalityöstä ja siihen vaadittavasta osaamisesta. Jotta sosiaalityötä osattaisiin hyödyntää, sosiaalityöstä tiedottaminen eri ammattiryhmille on ensiarvoisen tärkeää. Erilaisiin sosiaalityön tutkimuksiin perehtyminen sekä sosiaalityöhön vaikuttaminen toisivat sosiaalityöntekijöiden osaamista esille lääketieteellisesti valta-asemassa olevalle lastenpsykiatrian organisaatiolle.

Avainsanat: Terveydenhuollon sosiaalityö, lastenpsykiatrian sosiaalityö, asiantuntijuus, moniammatillinen yhteistyö

Suostun tutkielman luovuttamiseen kirjastossa käytettäväksi X

Suostun tutkielman luovuttamiseen Lapin maakuntakirjastossa käytettäväksi__
(vain Lappia koskevat)

1 Johdanto

Tarkastelen pro gradu-tutkielmassani sosiaalityöntekijöiden asiantuntijuutta lastenpsykiatrialla. Kiinnostuin lastenpsykiatrian sosiaalityöntekijöiden roolista ja asiantuntijuudesta sosiaalityön 10 viikon käytännönopetusjakson aikana, jonka suoritin eräässä erikoissairaanhoidossa lastenpsykiatrialla keväällä 2015. Käytännönopetusjakson jälkeen olen miettinyt sosiaalityöntekijöiden asiantuntijuutta ja asemaa lastenpsykiatrian moniammatillisessa tiimityössä. Psykiatria kuuluu terveydenhuollon piiriin ja psykiatrinen sosiaalityö on terveydenhuollon sosiaalityötä.

Terveydenhuollon sosiaalityöllä on pitkä historia. Suomalaisen terveydenhuollon sosiaalityön historia alkaa 1920-luvulta. Vuonna 1921 lastensairaalassa ja 1923 kirurgisessa sairaalassa sairaanhoitajat ja terveystisaret toimivat sosiaalihoitajina. Vuonna 1975 sosiaalityön koulutuksen uudistamisen myötä erillinen sosiaalihoitajakoulutus päättyi ja sosiaalityön koulutus siirtyi yliopistoihin. (Kananaja 2011, 290–291.)

Ensimmäiset lastenpsykiatriset osastopaikat perustettiin vuonna 1924 Helsingin Lapinlahden sairaalan aikuisosastolle ja sittemmin vuonna 1927 avattiin lastenpsykiatrian osasto Tampereen Pitkäniemeen. Helsingin Lastenlinnan sairaalassa on vanhin, edelleen toimiva lastenpsykiatrian klinikka. Lastenpsykiatrian useimmat yksiköt perustettiin keskussairaaloihin vasta 1980-luvun alkupuolella, ja sitä ennen lastenpsykiatria kuului sosiaalitoimen kasvatusneuvolaverkostoon, joten terveydenhuollon lastenpsykiatria on melko uusi käytäntö. (Piha 2004, 386.)

Sosiaalityön määrittely on usein vaikeaselkoista ja epämääräistä sen moninaisuuden takia. Terveydenhuollon sosiaalityö voidaan nähdä kapea-alaisena, taloudellisiin asioihin painottuneena tai toisaalta laajana osallistumisena. (Korkealaakso 2006, 107.) Sosiaalityö on hyvin moninaista, mikä olisi hyvä nähdä vahvuutena, sillä sosiaalityöntekijä on terveydenhuollossa tärkeä osa moniammatillista ammattikuntaa. (Laine 2014, 29).

Sosiaalityölle luo haasteita sairaalan hoitohenkilökunnalla aika ajoin ilmenevä tiedonpuute sosiaalityön luonteesta ja sosiaalityöntekijöiden koulutuksesta. Tietämättömyys esimerkiksi sosiaalityön koulutuksen laajuudesta voi olla syy siihen, että sosiaalityön työkenttä joskus hahmotetaan todellista kapeammaksi. (Grönfors 2012, 208.) On olemassa

erikoissairaanhoidopiirejä, joissa ajatellaan, ettei sosiaalityöntekijöitä tarvita siellä ollenkaan (Frankenhaeuser 2014, 69). Rauni Korkealaakso (2006, 107) toteaa, että terveydenhuollon sosiaalityöntekijän työstä olisi hyvä antaa jokin ”tietopaketti”. Näiden asioiden myötä olen halunnut tutkia ja tehdä näkyväksi lastenpsykiatrian sosiaalityötä.

Tutkielmani aihe on ajankohtainen, koska terveydenhuollon ammattilaisten ajatukset sosiaalityöstä ovat monenlaisia ja ne vaikuttavat myös sosiaalityöhön liittyviin odotuksiin. Uusia haasteita terveydenhuollon sosiaalityölle antaa sote-uudistus. (Sundman 2014,7.) Kukaan ei vielä osaa ennustaa sote-uudistuksen vaikutuksia terveydenhuollon sosiaalityölle, mutta on hyvä muistaa, että rakenteista huolimatta sosiaali- ja terveystalouden ammattilaiset työskentelevät samojen ihmisten parissa kuin nykyäänkin (Hiilamo 2015, 144).

Lastenpsykiatrian sosiaalityö ansaitsee tulla näkyväksi ja ymmärretyksi sen monimuotoisuuden ja erityisyyden myötä. Se on osa terveydenhuollon sosiaalityötä, mutta se on myös alue, joka on jäänyt sosiaalityön tutkimuksissa erityisen vähälle huomiolle. Lastenpsykiatrian sosiaalityöntekijöillä on oma erityisyytensä asiantuntijoina sekä tärkeä paikka lastenpsykiatrian moniammatillisessa yhteistyössä. Mutta miten heidän asiantuntijuutensa sitten määrittyy?

Tarkastelen tutkimuksessani sosiaalityöntekijöiden asiantuntijuutta heidän näkökulmastaan kahdesta syystä: he ovat sosiaalityön asiantuntijoita ja näin ollen osaavat määritellä oman asiantuntijuuden rakentumista parhaiten. Haluan myös tuoda juuri heidän äänensä kuuluville terveydenhuollon sosiaalityöstä. Toivon tutkielmani lisäävän sosiaalityöntekijöiden, lastenpsykiatrian uusien työntekijöiden sekä niiden ymmärrystä, joille on epäselvää lastenpsykiatrian sosiaalityön työnkuva ja asiantuntijuus.

Tutkimukseni tavoitteena on selvittää, millaista sosiaalityöntekijöiden asiantuntijuus on lastenpsykiatrian moniammatillisessa yhteistyössä. Tutkin lastenpsykiatrian sosiaalityöntekijöiden asiantuntijuutta hyödyntäen sosiaalityön asiantuntijuuden osa-alueita Ulla-Maija Rantalaihon (2005) muodostaman ja Tarja Kemppaisen (2006) mukaileman sosiaalityön asiantuntijuuden jäsenyyksen pohjalta, joka jakautuu sisällölliseen ja henkilökohtaiseen osaamiseen. Nämä osa-alueet sisältävät käsitteet, jotka tutkimuksessani ovat *yhteiskuntatieteellinen osaaminen, palvelujärjestelmäosaaminen, innovaatio-, ja tutkimuksellinen osaaminen, vuorovaikutusosaaminen, arvo-osaaminen, metodiosaaminen* sekä *henkilökohtainen osaaminen*. (Rantalaiho 2005; Kemppainen 2006, 258). Olen va-

linnut Ulla-Maija Rantalaihon (2005) muodostaman ja Tarja Kemppaisen (2006) mukaileman sosiaalityön asiantuntijuuden käsitteen eri ulottuvuudet tutkielmani teoreettiseksi viitekehyyksi, koska käsite on informatiivinen ja kattava jäsenitys asiantuntijuudesta. Valitsin tämän lähtökohdan viitekehyyksi myös siksi, koska asiantuntijuuden käsite on muodostettu osaamisen osa-alueista, mikä tuo oikeutta sosiaalityön asiantuntijuuden eri ulottuvuuksien jäsentämiseen. Ajattelen tämän teoreettisen tarkastelutavan tuovan lukijalle ymmärrettävästi ja selkeästi esille lastenpsykiatrian sosiaalityön asiantuntijuuden keskeiset osaamisalueet.

2 Sosiaalityö sairaalaorganisaatiossa

2.1 Terveydenhuollon sosiaalityö

Määrittelen sekä terveydenhuollon sosiaalityön, että lastenpsykiatrian sosiaalityön työnkuvaa ja tehtäviä. Näen tarpeellisenä avata tutkimustani taustoittavassa luvussa myös terveydenhuollon sosiaalityötä, koska lastenpsykiatria kuuluu olennaisena osana terveydenhuollon toimintaympäristöön. Terveydenhuollon sosiaalityöntekijät työskentelevät eri-koissairaanhoidossa, perusterveydenhuollossa sekä mielenterveystyössä. Näissä eri yksiköissä sosiaalityöntekijöiden roolit ja tehtävät vaihtelevat. (Terveyssosiaalityön nimikkeistö 2007, 9.) Sosiaalityö terveydenhuollossa painottuu asiakkaiden neuvontaan ja ohjaukseen, jolloin sosiaalityöntekijä tarkastelee ihmistä moniulotteisesti huomioiden ihmisessä muutkin kuin fyysiset oireet. Sosiaalityöntekijän työskentelyssä korostuu palvelujärjestelmätuntemus sekä asiakkaan sosiaalisen tilanteen kartoittaminen. Sosiaalityöntekijä tietää kattavasti oman työalueensa asioita ja pystyy muodostamaan sen pohjalta laajan käsityksen ihmisen tilanteesta. (Metteri 2014, 301.)

Terveydenhuollon sosiaalityöntekijä on muun muassa asiantuntija, terapeutti, konsultti, kriisityöntekijä sekä verkostotyöntekijä (Terveyssosiaalityön nimikkeistö 2007, 9). Terveydenhuollon sosiaalityö on potilastyötä potilaan ja hänen läheistensä kanssa, sekä psykososiaalista työtä, kriisityötä ja moniammatillista yhteistyötä. Sosiaalityöntekijä on oman alansa asiantuntija, joka konsultoi terveydenhuollon muita ammattilaisia ja osallistuu yhteistyöhön. Sosiaalityöntekijän tehtäviin kuuluu myös verkostotyö, johon sisältyy laajempaa työskentelyä terveydenhuollon ulkopuolisten tahojen kanssa. (Metteri, 2014, 299.)

Sosiaalityöntekijä ylittää työskentelyssään useita rajoja: julkisen ja yksityisen, oman ja muiden työorganisaatioiden, ammatillisten asiantuntijoiden ja asiakkaiden, psyykkisen ja somaattisen terveydenhuollon sekä lääketieteellisen että sosiaalisen välisen rajan. (Mt., 299). Toimiva moniammatillinen tiimityöskentely edellyttää toisen työn hahmottamista sekä hyvää kommunikointia toisten asiantuntijoiden kanssa. Hyvä yhteistyö takaa asiakkaalle tarpeellisen avun ja tärkeät sosiaaliset ulottuvuudet. (Ahokangas 2013, 3.)

Sosiaalityöntekijät työskentelevät laajan palvelujärjestelmän, sosiaaliturvan ja yhteiskunnan toimintaa koskevan tiedon pohjalta. Sosiaalityöntekijät toimivat yhteistyössä eri toi-

mijoiden kanssa: potilaan välittäjänä ja yhteyshenkilönä sekä terveydenhuollon organisaation ja muun yhteiskunnan välillä. (Metteri 2014, 299, 301.) Keskeisiä yhteistyötahoja ovat muun muassa Kansaneläkelaitos, työeläkelaitokset ja kuntouttajatahot (Filppa ym., 2013, 470).

Sosiaalityöntekijöitä lähestytään useimmiten sosiaaliturvaan liittyvissä kysymyksissä, mutta potilas ei aina ole tietoinen terveydenhuollon sosiaalityöstä, vaikka tarvitsisi sosiaalityöntekijän apua. (Filppa ym., 2013, 470.) Sosiaalityöntekijän tehtävät muodostuvat sen perusteella, miten lääkärit ja hoitajat tunnistavat potilaillaan tarvetta sosiaaliseen apuun (Juhila 2008, 32). Terveydenhuollon sosiaalityö huomioidaan kuitenkin suunnitelmallisesti potilaan hoidossa. Sosiaalityö on olennainen osa hoitoketjua. (Kananoja 2011, 290.)

Terveydenhuollon sosiaalityön toimintameteina ovat asiantuntijana toimiminen, asiakastyö, vaikuttamis- ja tiedottamistyö sekä tutkimus- ja kehittämistyö. Sosiaalityöntekijän olisi hyvä tuoda esille sosiaalista asiantuntijuutta ja kykyä ymmärtää asiakkaan tilanne kokonaisvaltaisesti. Oman toiminnan vahvistaminen, potilaiden asioista tiedottaminen sekä epäkohtiin vaikuttaminen yhteiskunnallisella tasolla ovat terveydenhuollon sosiaalityön tehtäviä. Yhteiskunnallista vaikuttamista on esimerkiksi ongelmien ja tarpeiden tiedottaminen palveluja järjestäville organisaatioille, Kela-toiminta, kotipalvelu, vammaispalvelu sekä vapaaehtoistyö. Vaikuttamistyötä pitäisi kohdentaa aina sosiaaliturvalainsäädäntöön asti. (Juhila 2008, 32–33.)

Terveydenhuollon sosiaalityöntekijällä on usein erityistietämystä koskien omaa organisaatiotaan. Sosiaalityöntekijän erityistietämys voi liittyä sairauksiin, niiden oireisiin ja hoitoon. Erityistietämys liittyy myös työmenetelmiin, sosiaaliturvaan, perhetyöhön, kriesityöhön, ryhmien ohjaamiseen ja verkostotyöhön. Lisäksi terveydenhuollon sosiaalityöntekijän vahvuuksiin kuuluvat esimerkiksi etuus- ja palvelujärjestelmän hahmottaminen sekä palveluiden ja etuuksien suunnittelu niin, että ne tukevat potilasta ja potilaan selviytymistä. (Metteri 2014, 301.)

2.2 Sosiaalityö lastenpsykiatrialla

Olen rajannut tutkielmani aiheen erikoissairaanhoidon lastenpsykiatrian kontekstiin. Lastenpsykiatria on jäänyt mieleeni erityisen kiinnostavana sosiaalityön työympäristönä. Oman kokemukseni mukaan lastenpsykiatrian sosiaalityö on erilaista kuin esimerkiksi sairaalassa aikuisten somaattisella puolella, jossa olen suorittanut 5 viikon mittaisen käytännönopetusjakson. Lastenpsykiatrialla korostuvat lapsi, perhe ja moniammatillinen yhteistyö.

Lastenpsykiatrian sosiaalityö nähdään osana terveydenhuollon sosiaalityötä. Sosiaalityöntekijä toimii terveys- ja sosiaalipolitiikan tavoitteiden mukaisesti sosiaalisuuden ja terveyden edistämiseksi ja ylläpitämiseksi. Sosiaalityöntekijä työskentelee yhdessä perheiden, yksilöiden, ryhmien ja organisaatioiden kanssa. Tavoitteena on saada asiakkaan hyvinvointia edistettyä. Sosiaalityöntekijä lastenpsykiatrialla tapaa harvoin lasta yksilökäynneillä, mutta tapaa lasta usein vanhempien kanssa. (Väänänen 2013, 46, 48.)

Lapsen perheen asioita hoidetaan yhdessä moniammatillisen tiimin kanssa. Lastenpsykiatrialla suorittamani käytännönopetusjakson aikana kiinnostuin moniammatillisesta yhteistyöstä, sillä eri asiantuntijoilla on tietoja ja taitoja, jotka yhdessä mahdollistavat potilaille hyvää hoitoa. Toisaalta uskon, että edellä mainittu asia voi olla myös haaste silloin, kun eri ammattilaisten ajatukset eivät kohtaa keskenään. Lastenpsykiatrian sosiaalityö kiinnostaa itseäni sairaalaympäristön, moniammatillisen yhteistyön sekä terveydenhuollon sosiaalityön roolin myötä.

Lastenpsykiatrian palvelujärjestelmä perustuu erikoissairaanhoidolakiin ja kansanterveyslakiin, kuten myös muu terveydenhuoltojärjestelmä. Lastenpsykiatria on itsenäinen lääketieteen erikoisala, joka painottuu lasten mielenterveyshäiriöiden diagnostiikkaan, ehkäisyyn ja hoitoon. Lastenpsykiatriassa korostuvat lapsen psyykkinen ja fyysinen kehitys, joihin vaikuttavat lapsen ympäristö sekä sosiokulttuuriset ja rakenteelliset tekijät. (Piha 2004, 378, 386; Aronen & Sourander 2014, 612.)

Lastenpsykiatriset häiriöt voidaan luokitella tunne-elämän häiriöihin ja käytöshäiriöihin. Tunne-elämän häiriöt liittyvät lapsen psyykkiseen tilaan, mikä ilmenee masentuneisuutena tai ahdistuneisuutena. Käytöshäiriöt näyttäytyvät esimerkiksi lapsen aggressiivisena käyttäytymisenä, joka yleensä on seurausta lapsen pahasta olost. (Santalahti ym., 2009,

959; Väänänen 2013, 31; Moilanen 2004, 201.) Lapsuusiän yleisimmät häiriöt ovat ahdistuneisuushäiriöt, joita on keskimäärin 7%:lla lapsista, tarkkaavaisuuden ja aktiivisuuden häiriöitä on 5%:lla, käytöshäiriöitä 4%:lla lapsista ja masennustila 1-3%:lla lapsista. (Aronen & Sourander 2014, 618.)

Lastenpsykiatrisessa hoidossa on lapsia, joilla on psyykkisten ongelmien lisäksi usein oppimiseen ja sosiaaliseen kanssakäymiseen liittyviä ongelmia. Lapsen oppimis- ja keskittymisvaikeudet sekä hankaluudet ikätoverisuhteissa voivat olla käytöshäiriöiden ja masennuksen taustalla. Ne voivat johtaa lapsen syrjäytymiskehitykseen. Lastenpsykiatrian sosiaalityön, kuten yleensäkin sosiaalityön tavoitteena on työskentely muiden ammattialojen kanssa lapsen kokonaisvaltaisen kehityksen edistämiseksi, ongelmien ratkaisemiseksi ja riskitilanteiden vähentämiseksi. (Väänänen 2013, 48.)

Sosiaalityöntekijän tehtäviin lastenpsykiatrialla kuuluvat perhetyö, tiimityö, lastensuojelutyö, yhteistyö ja verkostotyö, sosiaaliturva ja tuet sekä perheterapia. Tavoitteena on auttaa lasta ja perhettä selviytymään arkielämässä sekä tukea lapsen kasvua ja kehitystä. (Sosiaalityö lastenpsykiatrian alueella, monistetietopaketti.) Lastenpsykiatrian sosiaalityöntekijän tavoitteena on selvittää perheen rakennetta ja toimintaa, sekä käsityksiä lapsen ongelmista (Sinkkonen 1999, 179). Perheen tilanteesta kartoitetaan perheen elinolosuhteet, elämäntilanteet, perheen terveys ja vuorovaikutussuhteet (Väänänen 2013, 41). Psykiatrian ydintehtävinä ovat psyykkisten ongelmien arviointi, diagnosointi ja hoito (Frankenhaeuser 2014, 68). Tutkimusten ja hoidon kohteena on muuttuva ja kehittyvä lapsi. Häiriön luonteen ja tason määrittäminen on tärkeää, mutta lapsi on aina nähtävä osana perhettä ja muuta sosiaalista verkostoa, sillä mikään lastenpsykiatrinen hoito ei voi tuottaa hyviä tuloksia ilman vanhempia. (Sinkkonen 1999, 169.)

Lastenpsykiatrian erikoissairaanhoidossa lapselle tehdään tutkimus, asetetaan diagnoosi ja laaditaan hoitosuunnitelma. Tarvittaessa lapsi otetaan osastolle tutkittavaksi tai hän palautuu takaisin avohoitoon. (Piha 2004, 378–381.) Hoidon tavoitteena on löytää lapsen ja perheen psykologiset, biologiset tai sosiaaliset ongelmat, joihin vaikuttamalla lapsen ja perheen kielteinen kehitys voidaan kääntää myönteiseen suuntaan. Tällaisia hoidollisia keinoja ovat muun muassa yksilöterapeuttiset hoidot, ryhmäterapiahoitot ja kuntoutukselliset hoitomuodot. Lisäksi tärkeitä ovat lapsi-vanhempivuorovaikutussuhteen hoidot, perhekeskeiset hoidot ja psyykenlääkehoito. (Aronen & Sourander 2014, 641.)

Lastenpsykiatrisessa tutkimuksessa olevan lapsen tilanteesta on huomioitava monia asioita: lapsen psyykkinen tila, somaattinen ja neurologinen status, tiedot lapsen kasvusta ja kehityksestä. Huomioitava on myös lapsen ongelmat ja oireet, perheen tilanne, perheen vuorovaikutussuhteet, sekä lapsen koulu ja hoitopaikat. Lapselta, vanhemmilta, päiväkodista ja koulusta tarvitaan tietoa lapsen terveyden arvion tekemisessä. (Aronen & Sourander 2014, 613.)

2.3 Moniammatillinen yhteistyö

Lastenpsykiatrialla korostuu moniammatillinen yhteistyö. Moniammatillinen yhteistyö ja tiimityö linkittyvät toisiinsa, mutta yhteistyö käsitteenä on tiimityötä laajempi. Tiimityö on myös työparityötä, joka myös näyttäytyy lastenpsykiatrialla.

Moniammatillinen yhteistyö edellyttää vuorovaikutustaitoja sekä oman ammattialan osaamista, koordinointia, sitoutumista, johtajuutta ja joustavuutta. Edellytyksinä ovat myös vastuun ja resurssien jakaminen sekä yhteisen vastuun ymmärtäminen. Lisäksi yhteistyölle luonteenomaista on yhteistoiminnallisuus ja keskeinen arvostus. Yhteistyö edellyttää päätöksentekoon osallistumista, vastuuta ja roolien selkeyttä. (Katisko ym., 2014, 11, 13.) Lastenpsykiatrian moniammatilliseen tiimiin kuuluvat osastonhoitaja, sairaanhoitajat, osastosihteeri, lastenpsykiatrian erikoislääkäri, sairaalalääkäri, psykologi, sosiaalityöntekijä, puheterapeutti, toimintaterapeutti, fysioterapeutti, psykoterapeutti, lastentarhaopettaja sekä sairaalakoulun erityisopettaja. Tarvittaessa keskustellaan muun muassa lastenlääkärin, neurologin ja foniatrian kanssa. (Sosiaalityö lastenpsykiatrian alueella, monistetietopaketti.)

Onnistunut tiimityö tarvitsee yhteiset tavoitteet ja päämäärät. Tiimi voidaan jakaa ulkoisiin tuloksiin ja sisäiseen toimintaan. Ulkoiset tulokset näkyvät tiimin suorituskyvyssä ja sisäinen toiminta kuvaa työn mielekkyyttä, työtyytyväisyyttä sekä työn iloa, mitkä osittain heijastuvat myös ulkoisiin tuloksiin. Tiimit nojautuvat organisaation *keskeisiin arvoihin* toteuttaessaan sen päämääriä. Keskeisiä arvoja työssä ovat muun muassa työmorali, työn kokeminen arvokkaaksi, asiakaslähtöisyys sekä tiimin jäsenten keskinäinen kunnioitus. Tärkeää on tiimin johtajuus ja jokaisen asiantuntijan mahdollisuus osallistua tavoitteiden asettamiseen ja päätöksentekoon. Lisäksi hyvä tiimityö edellyttää avointa,

kannustavaa keskustelua ja dialogista vuorovaikutusta *päätöksen teossa* ja sen tuottamassa *vastuunkannossa*. Tiimityössä tulee huolehtia myös siitä, että *jokainen asiantuntija osallistuu* kykyjensä mukaan toimintaan. Näin ollen tiimin tulisi hyödyntää jokaisen jäsenen osaamista, koska erilaiset persoonat ja asiantuntijat muodostavat keskenään rikastuttavan tiimin. (Helakorpi 1999, 49–50.)

Asiakkaiden monenlaisien ongelmien auttamiseksi tarvitaan monialaista tietämystä, mikä toteutuu silloin, kun työntekijät eivät suojele tiukasti omia ammattireviirejä. Tieteidenvälinen tasavertainen vuoropuhelu ei kuitenkaan aina toteudu, vaan se vaatii ammattilaisilta toisten ammattiryhmien toimintatapojen arvostamista ja tunnistamista. Parhaimmillaan eri ammattilaisten yhteistyö takaa tasapuolisen päätöksenteon, jossa jokaista asiantuntijaa kuullaan. (Laine 2014, 27.)

Eri ammattiryhmien työntekijät havaitsevat ja käsitteellistävät samoja asioita eri tavoin, koska kaikilla tiimin jäsenillä on erilaisia taitoja. Tästä erilaisuudesta voi tulla synnergiaa, eli luovuutta edistävää käyttövoimaa. Haasteena lastenpsykiatrian moniammatillisessa yhteistyössä onkin käyttää erilaisuutta rakentavasti hyödyksi lapsen ja hänen perheensä auttamiseksi. Tämä edellyttää tiimiin kuuluvien asiantuntijoiden yhdessä toimimista ja keskinäistä luottamusta. (Koivu, 2006, 254–255.) Moniammatillisessa yhteistyössä tulisi osallistujille selvittää kaikkien osapuolten näkökulmat, jonka myötä myös ryhmän toimintatavat voivat kehittyä (Janhonen & Vanhanen-Nuutinen 2005, 13).

Tiimit voidaan määritellä tiimin keskusteluilmapiirin mukaan. *Ristiriitaisessa* tiimissä ei toteudu tasapuolinen keskustelu, koska omien mielipiteiden ilmaiseminen on vaikeaa, eikä toista asiantuntijaa kuunnella. Syy tällaiseen keskustelemattomuuteen voi olla valtaistelussa. *Keskusteleavassa* tiimissä vallitsee hierarkia, jolloin hierarkian korkeimmalla tasolla olevat asiantuntijat ovat äänessä, mutta alemmalla tasolla olevien asiantuntijoiden näkökulmat ja taidot jäävät hyödyntämättä. *Konformistisessa* tiimissä asiantuntijat ovat keskenään samaa mieltä eikä eriäviä näkökulmia ja mielipiteitä synny. *Holistisessa* tiimissä puolestaan toteutuu kaikkien asiantuntijoiden kuuleminen ja näkökulmien huomiointi, mikä mahdollistaa myös asiakkaasta saadun kokonaisvaltaisen käsityksen muodostumisen. (Isoherranen 2005, 36.)

Tiimityötä tehdään myös työparityönä, joka näyttäytyy lastenpsykiatrialla. Työparityö tulisi nähdä mahdollisuutena luoda, keksiä, oivaltaa, oppia ja löytää uutta itsestään ja kol-

legastaan. Työparityöskentelylle on ominaista vuorovaikutuksen ylläpitäminen, mikä lisää turvallisuuden tunnetta ja edistää työntekijän vaikutusmahdollisuuksia vuorovaikutuksessa. Hyvässä vuorovaikutuksessa henkilökohtaisen kokemuksen jakaminen ei tunnu ahdistavalta tai hankalalta. (Seinä & Helander 2007, 7, 27.)

Työparityöhön kuuluvat dialogin reflektio ja toiselta oppimisen taito. Dialogi edellyttää ajan, kunnioituksen ja huomion antamista työparille. Aitoon dialogiin liittyy reflektio eli pohdiskelu, jolloin toiselta oppiminen on työssä oppimista parhaillaan. Työpareilla on molemmilla myös yksilöosaamista, oma ammattihistoriansa sekä kokemusta erilaisista työmuodoista. Tämä rikastuttaa työparityöskentelyä. (Mt., 19, 21, 24.)

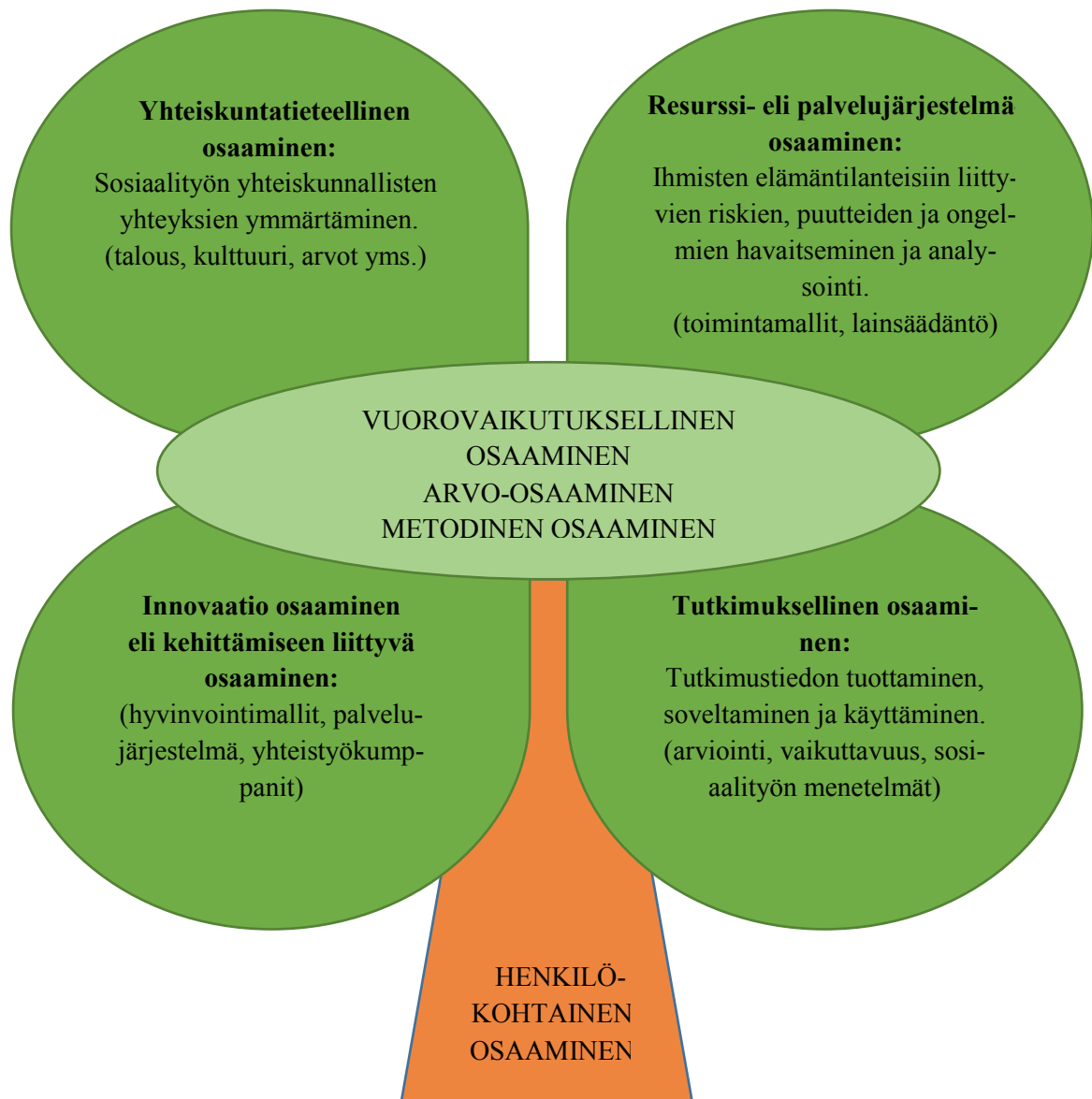
3 Asiantuntijuus tutkimuksen lähtökohtana

3.1 Sosiaalityön asiantuntijuuden muodostaminen

Tutkimukseni teoreettinen viitekehys muodostuu sosiaalityön asiantuntijuuden käsitteestä, joka jakaantuu työn *sisällölliseen* ja *henkilökohtaiseen* osaamiseen. Nämä osaamisalueet ovat vuorovaikutuksessa keskenään. (Rantalaiho 2005; Kemppainen 2006, 258.)

Sisällöllisen osaamisen muodostavat seuraavat osa-alueet: *yhteiskuntatieteellinen osaaminen, resurssi- eli palvelujärjestelmäosaaminen, innovaatio-osaaminen ja tutkimuksellinen osaaminen*. Edellä mainitut neljä osaamisen pääluokkaa muodostavat sosiaalityön tiedollisen osaamisen vahvan ytimen. Tietojen lisäksi taidot ovat tärkeitä ihmisten kanssa toimiessa. Sisällölliseen osaamiseen kuuluvat edellä mainittujen lisäksi myös *vuorovaikutuksellinen osaaminen, sosiaalityön metodiosaaminen, arvo-osaaminen ja muutososaaminen*. Sosiaalityöntekijältä edellytetään sisällöllisen osaamisen lisäksi myös henkilökohtaista osaamista, eli *omaa kehittymistä, oppimista ja ammatillisuuteen liittyvää henkilökohtaista osaamista*. (Rantalaiho 2005; Kemppainen 2006, 258–259; Pohjola 2007, 7, 8.)

Olen rajannut sosiaalityön asiantuntijuuden ulottuvuuksista *muutososaamisen* tutkimuksen ulkopuolelle, koska lastenpsykiatrian sosiaalityö on kokonaisvaltaista muutokseen tähtäävää työtä. Päädyin rajaamaan muutososaamisen ulkopuolelle myös välttääkseni sirpaloitunutta ja päällekkäisyyksiä sisältäviä tuloslukuja. Muutososaamisessa tarvittava asiantuntijuus tulee kokonaisuudessaan käsitellyksi jokaisen osa-alueen kohdalla. Seuraavaan kuvioon (KUVIO 1, 13) olen koonnut muodostamani asiantuntijuuden käsitteen. Henkilökohtainen osaaminen kuvastaa ikään kuin puun runkoa, jonka varaan sisällöllisen osaamisen tiedot ja taidot nojautuvat.

KUVIO 1. Sosiaalityön sisällöllinen ja henkilökohtainen osaaminen. (Rantalaiho 2005; Kemppainen 2006, 258).

Sosiaalityön asiantuntijuus muodostuu tutkielmassani seuraavasti: *yhteiskuntatieteellinen-, resurssi ja palvelujärjestelmä-, innovaatio-, tutkimuksellinen-, vuorovaikutuksellinen-, metodi- ja arvo-osaaminen* sekä *henkilökohtainen osaaminen*. Seuraavaksi tarkastelen yksityiskohtaisemmin asiantuntijuuden sisällöllistä ja henkilökohtaista osaamista, jossa hyödynnän Rantalaihon (2005) ja Kemppaisen (2006) lisäksi myös muita tutkimuksia. Tämä asiantuntijuuden jäsenitys toimii myös tutkielmani aineiston analyysin välineenä ja jäsentää työn empiirisiä kulkuja.

Yhteiskuntatieteellinen osaaminen on sosiaalityön yhteiskunnallisten yhteyksien ymmärtämistä niin kulttuurin, talouden, muuttuvien arvojen ja elämäntapojen suhteen. Globaali talous, yhtenäis- ja erilliskulttuurit, moninaiset arvot ja erilaistuvat elämäntavat muovavat ihmisten elämän sisäisiä ja ulkoisia suhteita. (Rantalaiho 2005; Kempainen 2006, 258.) Sosiaalityön yhteiskunnallisen toimintaympäristön ymmärtäminen ja analysointi auttavat ymmärtämään ihmisten elämää (Sarvimäki & Siltaniemi 2007, 68). Sosiaalityön yhteiskunnallinen ulottuvuus tuo sosiaalityön intensiiviselle ja ajoittain lähes terapeuttille työlle yhteiskunnallisen dynamiikan. Sosiaalityöntekijä on etenkin yhteiskunnallinen toimija, jonka ihmiskäsityksessä yhteiskunnan ja yksilön suhde on oleellinen tekijä. (Karvinen-Niinikoski ym., 2007, 89.)

Resurssi- ja palvelujärjestelmäosaaminen on ihmisten elämäntilanteisiin liittyvien puutteiden, riskien ja ongelmien analysointia ja havainnointia. Sosiaalisten ongelmien ehkäisyyn ja ratkaisemiseen on kehitetty erilaisia palvelujärjestelmiä ja toimintamalleja, jotka liittyvät erityispiirteensä omaaviin hyvinvoinnin tuottamisen malleihin. Näihin malleihin liittyvä sekä muu lainsäädäntö määrittävät ihmisten oikeuksia erilaisiin palveluihin, etuuksiin ja tukeen. Sosiaalityön yksi perustehtävistä on palvelujärjestelmäosaaminen, johon liittyy vahvasti oikeudellinen osaaminen. (Sarvimäki & Siltaniemi 2007, 68.)

Innovaatio-osaaminen mahdollistaa sosiaalityön kehittämisen muuttuvassa yhteiskunnassa. *Tutkimuksellinen osaaminen* liittyy sosiaalityön tutkivaan työotteeseen, eli tiedontuotantoon liittyvään tutkimukselliseen osaamiseen. Sosiaalityön kehittämisessä tarvitaan tutkimuksellista tietoa. (Kempainen 2006, 258; Rantalaiho 2005; Pohjola 2007, 8.) Tutkimus ohjautuu niiden tietotarpeiden pohjalta, jotka tulevat esille käytännöstä. Tutkivalla sosiaalityöllä tarkoitetaan tutkimuksen viemistä sosiaalityökäytäntöihin. (Rajavaara 1989, 42.) Omaan työhön liittyvien reunaehtojen sekä asiakkaiden elämäntilanteiden jäsentäminen ja analysointi auttavat näkemään työn kehittämisen ja ammatillisen osaamisen kannalta merkittäviä kohtia. (Pohjola 2007, 17-18.)

Vuorovaikutusosaaminen rakentaa yhteistoimintaa ja kommunikaatiota (Rantalaiho 2005; Kempainen 2006, 259). Vuorovaikutus on käsitteenä laaja. Se sisältää monenlaisia muotoja kahden ihmisen välisestä vuorovaikutuksesta useamman ihmisen väliseen vuorovaikutukseen (Isoherranen 2008, 49). Sosiaalityö on vuorovaikutustyötä, joka suuntautuu palvelujen käyttäjiin, toisiin asiantuntijoihin, eri palveluiden tuottajiin, eri hallin-

nonaloihin sekä paikallisiin ja kansallisiin poliittisiin päätöksentekijöihin. Keskeistä sosiaalityön vuorovaikutustyössä on kyky luoda vuorovaikutusyhteyksiä ja ratkaista niihin liittyviä ristiriitaisuuksia. (Kananoja ym., 2007, 195.)

Arvo-osaaminen sisältää ihmisarvoon, eettisyyteen ja oikeudenmukaisuuteen sitoutumisen, ja sitä vaaditaan jokaiselta työntekijältä (Rantalaiho 2005; Kemppainen 2006, 258–259). Etiikan, moraalin ja ammattietiikan taustalla ovat tiedostetut ja tiedostamattomat arvot. Ne ovat pysyviä tai melko pysyviä päämääriä, jotka ohjaavat ihmisten käyttäytymistä. Yhteisöillä ja ryhmillä on yhteisiä arvoja ja yksilöllä on myös omia arvoja. (Ihalainen & Kettunen 2011, 54.)

Metodiosaaminen suuntautuu sosiaalityön työprosesseihin ja työorientaatioihin (Rantalaiho 2005; Kemppainen 2006, 258–259). Sosiaalityössä tarvitaan laaja-alaista osaamista käytännön menetelmistä ja työprosesseista (Sarvimäki & Siltaniemi 2007, 79). Menetelmä pitäisi olla toteutettu niin, että eri ympäristöissä sitä voitaisiin opettaa ja sen käyttöä soveltaa samanlaisen ongelman käsittelyyn (Karvinen 1993, 131).

Henkilökohtaista osaamista on oman osaamisen ja oppimisen arviointi ja ohjaaminen, sekä muutos- ja kehittämisvalmiudet ja työhön liittyvän kiinnostuksen ylläpitäminen. Tutkimuksen, teorian ja käytännön välisten yhteyksien oivaltaminen ja oman ammatillisen identiteetin ymmärtäminen ja sen hyödyntäminen työssä ovat myös henkilökohtaista osaamista. (Sarvimäki & Siltaniemi 2007, 70.) Reflektiivisyys merkitsee valmiutta kehittää omaa työtä sekä valmiutta arvioida ja tiedostaa henkilökohtaisen ja ammatillisen osaamisen lähtökohtia. Sosiaalityön koulutus antaa tieteellisiä ja tutkimuksellisia valmiuksia, jotka ovat merkityksellisiä reflektiiviselle ammatillisuudelle. Ammatillinen reflektio ei ole pelkkää ajatustyötä, vaan siihen kuuluvat kokemus, kokemuksesta oppiminen ja toisin toimimisen oivaltaminen. (Karvinen 1996, 26, 28.)

3.2 Lastenpsykiatrian sosiaalityön asiantuntijuus

Lastenpsykiatrian sosiaalityön tehtävänä on tuoda lapsen perheestä sosiaalinen ja yhteiskunnallinen näkemys lääketieteellisen hoidon rinnalle (Grönfors 2012, 198). Tämä edellyttää sosiaalityöntekijän tietämystä oman toiminta-alueensa asioista. Sillä tarkoitetaan häiriöiden näkemistä mieluummin eksistentiaalisina kysymyksinä kuin sairauksina. (Romakkaniemi & Kilpeläinen 2013, 253; ks. myös Metteri 2014, 301.) Sosiaalityöntekijöiden erityisosaamista on kyky nähdä asiakkaan tilanne yhteiskuntatieteellisen näkökulman kautta, joka on ikään kuin arjen asiantuntijuutta (Forrström 2011, 57; Pohjola 2007, 14).

Sosiaalityö toteutuu aina jossakin paikallisessa toimintayhteydessä. Sosiaalityöntekijä, kuten myös lastenpsykiatrian sosiaalityöntekijä tarvitsee tietoa ympäröivästä yhteiskunnallisesta tilanteesta, sen murroksista ja siihen liittyvistä prosesseista. Sosiaalityöntekijän on kyettävä olosuhteiden ja ongelmien sekä palvelutarpeiden kartoittamiseen. Näin sosiaalityöntekijän on mahdollista ymmärtää, mistä asiakkaat tulevat ja miksi he tarvitsevat palveluita. Samalla voidaan tarkentaa kuvaa asiakasprosessien lähtökohdista ja asiakkaiden elämäntilanteista. (Pohjola 2000, 90.) Yhteiskunnan taloudelliset ja poliittiset instituutiot vaikuttavat myös lastenpsykiatrian asiakasperheisiin rakenteellisella tasolla. Ne heijastuvat esimerkiksi perheen kokoon, elintasoon, roolijakoon sekä perheen elämäntapoihin ylipäänsä. (Väänänen 2013, 54.)

Lastenpsykiatrian sosiaalityöntekijä auttaa perheitä hyödyntämään niitä palveluita, joita perheillä on mahdollisuus saada (Väänänen 2013, 49). Sosiaalityöntekijän yksi perinteisistä tehtävistä lastenpsykiatrialla on selvittää perheen taloudellista tilannetta, informoida vanhempia erilaisista yhteiskunnan tarjoamista tukimuodoista ja auttaa heitä niiden hankkimisessa (Sinkkonen 1999, 171). Lastenpsykiatrian sosiaalityöntekijä ottaa selvää lapsen ja perheen palvelujen tarpeesta ja ohjaa tarvittaessa niiden palvelujen piiriin, joihin lapsella ja perheellä on oikeus. Näitä palveluja ovat yleensä työvoima- ja koulutuspalvelut, sosiaalitoimen ja järjestöjen tarjoamat palvelut sekä sosiaaliturvaetuudet. (Väänänen 2013, 49.)

Lastensuojelutarpeen arviointi kuuluu sosiaalipalveluiden arviointiin. Se on yksi osa lastenpsykiatrian sosiaalityötä. Peruslähtökohtana lapsen psykiatrisessa hoitamisessa on mielenterveyslain, potilaslain, lastensuojelulain sekä lapsen huolto- ja tapaamislain oikea

soveltaminen. Sosiaalityöntekijän täytyy arvioida koko prosessin ajan lastensuojelutarvetta tai sosiaalihuoltolain mukaisten palveluiden tarvetta yhdessä moniammatillisen tiimin kanssa. (Väänänen 2013, 34, 52.)

Sosiaalityön asema ja asiantuntijuus näyttäytyvät psykiatrialla tärkeänä ja tarpeellisena. Se edellyttää sosiaalityöntekijöiden aktiivista ja oma-aloitteista asennetta. Sosiaalityöntekijän on löydettävä itse oma paikkansa työyhteisöstä. Sosiaalityön tiedottaminen on asia, mitä sosiaalityöntekijät ja muut ammattilaiset pitävät tärkeänä. Sen myötä sosiaalityön työnkuva selkiytyy muille ammattilaisille ja sosiaalityötä osataan paremmin hyödyntää. (Forrström 2011, 79–81.) Merkittävä osa lastenpsykiatrian sosiaalityötä on se, että sosiaalityöntekijä osallistuu omana ammattikuntana lastenpsykiatrian sosiaalityön kehittämiseen, suunnitteluun ja seurantaan. Se tarvitsee myös oman alan kansainvälisen ja kansallisen kehityksen seuraamista. Lastenpsykiatrian sosiaalityöhön kuuluu esimerkiksi palveluprosessien kehittäminen ja laadun seuranta sekä asiakaspalautteen hankkiminen ja hyödyntäminen. (Väänänen 2013, 45,48.) Tutkimuksen perustana on työtä koskeva ajattelu ja ideointi sekä avoimuus toisin tekemiselle ja muutokselle (Pohjola 2000, 90).

Lastenpsykiatrian sosiaalityö tavoitteena on ihmisten elämäntilanteisiin vaikuttaminen, joka edellyttää yhteistyötä ja vuorovaikutusta niin lapsen ja lapsen perheen kanssa, kuin myös eri toimijoiden kesken (Väänänen 2013, 41, 48, 50). Asiakkaan hyvä kohtaaminen edellyttää vuorovaikutustaitoja, kuten kuuntelemisen taitoa ja läsnä olemisen taitoa kohtaamistilanteissa. Empatia, kunnioitus ja aitous ovat kolme perustaitoa, jotka ammattisuhteen rakentuminen edellyttää. (Rostila 2000, 61.) Sosiaalityöntekijän on toimittava työssään omalla persoonallaan, mikä on myös yksi sosiaalityöntekijän työvälineistä (Leinonen 2000, 56). Ilman vuorovaikutustaitoja sosiaalityöntekijän on mahdotonta muodostaa dialogia, tehdä muutosta, tukea tai ratkaista ongelmia (Staniforth 2015, 284).

Sosiaalityöntekijät työskentelevät lastenpsykiatrian moniammatillisessa tiimissä ja tekevät paljon myös työparityötä. Sosiaalityöntekijä liikkuu ja verkottuu, neuvottelee ja rakentaa kumppanuutta eri toimijoiden kanssa (Väänänen 2013, 41). Moniammatillisen tiimin ilmapiiri tulisi olla luottamuksellinen, avoin ja kannustava. Vuorovaikutuksen kautta voi rakentua yhteinen näkemys, vaikka asiantuntijoiden näkökulmat ja arvot eroavat toisistaan. Sen ei tarvitse olla myötäilyä, vaan siinä tarvitaan aitoutta jaa rohkeutta ilmaista

omat ajatukset. Kommunikoinnin pitäisi olla sellaista, että kaikkien osapuolten osaaminen ja taidot saadaan yhteiseen käyttöön. Se edellyttää, että tiimin asiantuntijat tunnustavat oman asiantuntijuutensa ja osaavat tuoda sen näkyville sekä pystyvät avoimin mielin kuuntelemaan muita asiantuntijoita. (Isoherranen 2008, 74; Väisänen ym., 2009, 22.) Sosiaalityön prosessit rakentuvat yhä selkeämmin jaetusta asiantuntijuudesta ja yhteistoiminnallisuudesta (Pohjola 2007, 14).

Psykiatrian sosiaalityössä näyttäytyy piirteitä sekä perinteisestä professionaalista (moderni) asiantuntijuudesta että avoimesta, jaetusta (postmoderni) asiantuntijuudesta (Forström 2011, 81). Jokaisella ammattilaisella (professiolla) on oma asiantuntija-alueensa. Olennaista on, miten asiantuntijat perustelevat ja tuovat työskentelyssään esille ammatillista asemaansa ja asiantuntijuuttaan. Yhden asiantuntijan asiantuntemus ei aina riitä yksinään kattamaan ihmisten hoitoa, tukea ja hoivaa. Tarvitaan rajojen ylittämistä sekä transprofessionaalista ammatillisuutta, eli tarkoituksenmukaista ammatinvälisen rajojen rikkomisia (tiedon, taidon ja osaamisen siirtämistä toisille) että interprofessionaalista ammatillisuutta, eli tietojen, taitojen, roolien ja vastuiden yhteen sopeuttamista. (Isoherranen ym., 2008, 38; Katisko ym., 2014, 10–11.)

Lastenpsykiatrialla korostuu etenkin huolenpitoa tarvitsevien lasten etu, mikä on yksi tärkeistä eettisistä ulottuvuuksista. Sosiaalityöntekijän täytyy työskennellä tukea tarvitsevien ihmisten suojelemiseksi ja heidän edun mukaisesti. (Väänänen 2013, 49.) Sosiaalityöntekijän ja asiakkaan kohtaaminen on aina ainutlaatuinen tilanne, johon vaikuttavat monenlaiset tekijät. Ihmisen kokema elämässä onnistuminen, ihmisarvo ja omatoimisuus ovat saattaneet heikentyä eri elämäntilanteiden vuoksi, joten sosiaalityöntekijältä vaaditaan aivan erityistä ihmisarvon kunnioittamista. (Niemelä 2014, 5.)

Asiakasta tulee kohdella aina tasa-arvoisesti ja oikeudenmukaisesti. Se edellyttää työtappaa, jossa ihmisellä on osallisuutta ja mahdollisuuksia ottaa vastuuta ratkaisuisistaan ja elämästään. (Kananoja 2011, 130.) Se edellyttää myös sosiaalityöntekijän ymmärrystä ihmisen elämäntilanteesta, jolloin sosiaalityöntekijän pitäisi olla tietoinen niistä etuuksista ja oikeuksista, jotka asiakkaan on mahdollista saada. Se on myös yksi sosiaalityön arvoista, mikä pitää sisällään asiakkaan oikeuksista huolehtimisen ja asianajon. (Rostila 2001, 30.)

Jokaisella sosiaalityöntekijällä on omia henkilökohtaisia arvoja (Rostila 2001, 25). Lastenpsykiatrian sosiaalityöntekijällä ei ole mahdollisuutta käyttää taloudellisia resursseja, vaan yhteistyötä tehdään asiakkaan kotikunnan sosiaalitoimen kanssa. (Väänänen, 2013,

54.) Yhteiskunnan muutokset ja poliittiset päätökset heijastuvat sosiaalityöntekijöiden työhön. Ne voivat olla ristiriidassa sosiaalityön arvolähtökohtien sekä ammattietiikan kanssa. (Grönfors 2012, 9.)

Lastenpsykiatrian sosiaalityössä käytetään sosiaalityön yleisiä menetelmiä, joita ovat esimerkiksi asiakkaan tilanteen sosiaalinen arviointi, sosiaalisen toimintakyvyn tukeminen sekä ohjaus ja neuvonta. Sosiaalityön menetelmiin kuuluvat myös erityiset menetelmät, joita ovat perheen historian ja perherakenteiden tutkiminen verkostokarttojen, sukupuun ja aikajanojen avulla. Näiden avulla voidaan tarkastella lapsen tilanteen ja perhetekijöiden yhteyksiä. Lastenpsykiatrian sosiaalityön menetelmät ovat suurelta osin psykososiaalisen työn menetelmiä. (Väänänen 2013, 53, 54,101.)

Psykososiaalisen sosiaalityön sisältöön kuuluvat lastenpsykiatrialla lapsen ja perheen sosiaalinen arviointi ja sosiaalisen toimintakyvyn tukeminen. Sosiaalityöntekijän tulisi kiinnittää huomiota perheen dynamiikkaan, rakenteisiin, historiaan ja arvoihin. Perheen dynamiikkaan kuuluvat kommunikaatio, vuorovaikutus, perheen ilmasto ja roolit. Perheen rakenteisiin kuuluvat historia, elinolot ja verkostot. Arvoihin sisältyvät perhekulttuuri, käytännöt, arkitoiminnat, lapseen liittyvät odotukset sekä vanhemmuuteen liittyvät tavoitteet. (Väänänen 2013, 53,54, 103.) Psykososiaalinen työskentely etenee perheen ehdoilla ja se vaatii sosiaalityöntekijältä ammatillista hienovaraisuutta ja herkkyyttä (Grönfors 2012, 204).

Kokemus, oppiminen ja jatkuva tiedonhankinta lisäävät ammatillisuutta. Todellinen asiantuntijuus rakentuu kokemuksen ja jatkuvan opiskelun avulla. (Janhonen & Vanhanen-Nuutinen 2005, 17.) Myös lastenpsykiatrian sosiaalityössä on tärkeää oman asiantuntijuuden kehittäminen eri tavoilla, kuten osallistumalla täydennys-, ja jakokoulutuksiin ja erilaisiin omaa kehittymistä tukeviin toimintoihin. Perheterapeutiksi kouluttautuminen antaa sosiaalityöntekijöille menetelmiä lastenpsykiatrisen sosiaalityön osaamiseen. Perheterapeuttinen työskentely vaatii perheen dynamiikan, rakenteiden ja arvojen hahmottamista. (Väänänen 2013, 48, 105.) Koulutus kehittää omaa ammattitaitoa ja kokemus on merkittävä tekijä osaamisen kannalta, sillä monia asioita opitaan vain tekemällä. Sosiaalityötä tehdään pitkälti myös oman persoonan kautta, joten omat persoonalliset piirteet ovat vahvuuksia, joita terveydenhuollon sosiaalityöntekijät tarvitsevat työskentelyssään. (Selkee 2015, 77–79.)

Lastenpsykiatrian sosiaalityöntekijän tulee tunnistaa perheiden vuorovaikutushäiriöitä ja niiden hoitavia ja korjaamiseen tähtäviä ehkäiseviä toimintamuotoja. Sosiaalityöntekijän tulee tunnistaa myös psyykkisten häiriöiden laatua. Ammatillisen peruskoulututtamisen ja pätevoitymisen jälkeen lastenpsykiatrian sosiaalityöntekijä tarvitsee erityisosaamista saavuttaakseen tarvittavan asiantuntijuuden. Erityisosaaminen edellyttää sosiaalityö-tieteen käsitejärjestelmän ja teoriamuodostuksen tuntemista sekä psykologian ja lastenpsykiatrian teorioiden, lähtökohtien ja näkökulmien ymmärtämistä. (Väänänen 2013, 53, 103.) Sosiaalityöntekijällä on myös erityisosaamista ihmisen tukemisessa ja kokonaistilanteen arvioinnissa (Frankenhaeuser 2014, 70).

4 Tutkimuksen toteuttaminen

4.1 Tutkimustehtävä ja tutkimusmenetelmä

Tutkielmani tavoitteena on tutkia sosiaalityöntekijöiden asiantuntijuutta lastenpsykiatrian moniammatillisessa yhteistyössä. Tutkimustehtäväni on: Miten sosiaalityöntekijöiden asiantuntijuus näyttäytyy lastenpsykiatrian moniammatillisessa yhteistyössä. Tutkimukseni teoreettisena viitekehyksenä käytän sosiaalityöntekijöiden asiantuntijuuden muodostamista sisällöllisen ja henkilökohtaisen asiantuntijuuden määrittelyn pohjalta. (Rantalaiho 2005; Kempainen 2006).

Alakysymykset ovat:

1. Miten sosiaalityöntekijät määrittelevät asiantuntijuutensa lastenpsykiatrialla?
2. Millaista asiantuntijuutta sosiaalityöntekijät tarvitsevat moniammatillisessa yhteistyössä?

Tutkielmani aiheen valintaan vaikutti oma kokemukseni käytännönopetusjaksolta. Lastenpsykiatria jäi mieleeni kiinnostavana sosiaalityön työympäristönä. Haluan tuoda lastenpsykiatrian sosiaalityöntekijöiden äänen kuuluville terveydenhuollon sosiaalityöstä. Oman kokemukseni mukaan se eroaa esimerkiksi sairaalan muusta sosiaalityöstä, vaikka se mielletään terveydenhuollon sosiaalityöksi. Pian aiheen valinnan jälkeen huomasin, että lastenpsykiatrian sosiaalityötä on tutkittu vähän. Riitta Väänänen (2013) on niitä harvoja, jonka tutkimuskontekstina on lastenpsykiatrian sosiaalityö. Hän on tarkastellut väitöskirjassaan perheen rakenteen, dynamiikan ja arvojen merkitystä lapsen psyykkiselle hyvinvoinnille. Lastenpsykiatrian sosiaalityöstä tehdyn tutkimuksen vähyys antoi minulle oivan mahdollisuuden tuottaa uutta tietoa tutkielmani avulla.

Toteutin tutkimukseni kvalitatiivisella, eli laadullisella, toisin sanoen pehmeällä ja ymmärtävällä ihmistutkimuksella (Tuomi & Sarajärvi 2002, 23). Juha Varto (2005, 27) toteaa, että yleensä laadullisen tutkimuksen kohteena on ”ihminen ja ihmisen maailma”. Päädyin tekemään tutkimukseni laadulliseen tutkimusotteeseen, koska se mahdollistaa haastattelujen tekemisen ja palvelee tutkimukseni tarkoitusta parhaiten. Tutkimukseni tavoitteena on saada lastenpsykiatrian sosiaalityöntekijöiden ääni kuuluville terveydenhuollon sosiaalityöstä. Laadullinen tutkimus antaa tutkittavien kokemuksille ja äänelle mahdollisuuden tulla kuulluksi. Kun halutaan tietää mitä joku ajattelee jostain asiasta, on

selkeintä kysyä sitä häneltä itseltään. (Kallinen ym., 2015, 39.) Laadullinen tutkimus mahdollisti tutkimuksessani haastattelujen toteuttamisen, mikä puolestaan toi näkyviksi sosiaalityöntekijöiden subjektiiviset kokemukset asiantuntijuudestaan. Laadullisessa tutkimuksessa käytetään menetelmiä, joiden avulla tutkija pääsee lähelle tutkittavaa kohdetta. Yleensä tutkijan tarkoituksena on tavoittaa tutkittavien näkökulma ja saada heidän näkemyksensä tutkimuksen kohteena olevasta ilmiöstä. (Kiviniemi 2015, 74.)

Laadullisen tutkimuksen yksi olennainen asia on havaintojen teoriapitoisuus. Tällä tarkoitetaan yksilön käsitystä ilmiöstä, eli millaisia merkityksiä tutkittavalle ilmiölle annetaan ja mitkä ovat ne välineet, joita tutkimuksessa käytetään. Nämä kaikki vaikuttavat tutkimustuloksiin. (Tuomi & Sarajärvi 2002, 19.)

Laadullisessa tutkimuksessa elämysmaailmaa tutkitaan merkitysten maailmana. Merkitykset näyttäytyvät ihmisen toimina, suunnitelmina, päämäärien asettamisena, sekä yhteisöjen toimina, hallinnollisina rakenteina ja muina vastaavina tapahtumina. Merkitykset syntyvät vain ihmisen kautta, joten mikään elämysmaailman ilmiöistä ei ole riippumaton ihmisestä. (Varto 2005, 29.) Kaikki tieto on siinä määrin subjektiivista, että tutkija päättää oman ymmärryksensä varassa tutkimusasetelmasta. Ei siis ole olemassa puhdasta objektiivista tietoa. (Tuomi & Sarajärvi 2002, 19.)

Tutkielman tekeminen on vaatinut päätöksiä monesta asiasta. Teoreettinen viitekehys on täytynyt rajata, koska kaikkia asiantuntijuuden ulottuvuuksia ei ole voinut sisällyttää tähän tutkimukseen. Minun on täytynyt päättää, miten teoria ohjaa koko tutkimusprosessia, ja mitä menetelmiä käytän tutkimuksessa. Lisäksi olen joutunut pohtimaan omia ennakkokäsityksiä aiheesta ja niiden mahdollisia vaikutuksia tutkielmaani.

Tutkimusprosessin edetessä tutkielmani tutkimustehtävä alakysymyksineen sekä tutkimukseni teoreettiset lähtökohdat ovat kirkastuneet. Laadullista tutkimusta luonnehditaan prosessiksi. Tutkimuksen eri etenemisen vaiheet eivät aina ole etukäteen jäsennettävissä selkeisiin vaiheisiin, vaan aineistonkeruuta tai tutkimustehtävää koskevat ratkaisut voivat muotoutua vähitellen tutkimuksen edetessä. Aineistonkeruumenetelmien avulla tutkimusmetodologiset ratkaisut selkeytyvät ja tutkittavaan ilmiöön liittyvät kysymykset täsmentyvät. Sen myötä korostuvat tutkimuksen eri elementtien keittyminen: teorianmuodostus, tutkimustehtävä, aineistonkeruu ja analyysi. (Kiviniemi 2015, 74.)

4.2 Aineisto ja aineiston keruu

Aineiston tieteellisyyden kriteeri on laatu, ei määrä (Eskola & Suoranta 1996, 13). Yksilitteistä ohjeistusta ei voi antaa sille, kuinka monta haastattelua on tutkimukselle tarpeeksi (Eskola & Vastamäki 2015, 41). Saturaatiolla tarkoitetaan sitä, kun tutkimusaineisto alkaa toistaa itseään eivätkä tiedonantajat tuota tutkimusongelmaa peilaten mitään uutta. Saturaaion käsite voidaan liittää tutkimustulosten yleistettävyyteen. Pienestäkin aineistosta pystytään tekemään yleistyksiä silloin kun aineisto toistaa itseään. (Tuomi & Sarajärvi 2009, 89.)

Tutkielmani aineiston keräsin haastattelemalla viittä lastenpsykiatrian sosiaalityöntekijää. Haastattelut suoritin yksilöhaastatteluina. Haastatteluun osallistuivat kyseisen yliopistollisen sairaalan kaikki lastenpsykiatrialla työskentelevät sosiaalityöntekijät. Sosiaalityöntekijöistä neljä työskenteli lastenpsykiatrian osastoilla ja yksi poliklinikalla. Lastenpsykiatriset osastot ovat tutkimuskohteenani olevassa erikoissairaanhoidon yksikössä päivähoido-osasto, kriisi-, tutkimus-, ja hoito-osasto, hoidollinen tutkimusosasto, vaativan hoidon osasto sekä lasten ja nuorten oikeuspsykiatrian yksikkö. Yksi sosiaalityöntekijöistä työskenteli kahdella eri lastenpsykiatrian osastolla. Sosiaalityöntekijöistä neljä oli muodollisesti päteviä ja yksi heistä oli juuri valmistumassa yhteiskuntatieteiden maisteriksi. Usealle heistä oli kertynyt runsaasti työkokemusta lastenpsykiatrian sosiaalityöstä ja myös muusta sosiaalityöstä. Osa vastaajista oli kouluttautunut myös perheterapeuteiksi ja yksi uusperheneuvojaksi. Vaikka sosiaalityöntekijät työskentelivät eri osastoilla, heidän työnkuvansa ovat pääosin samankaltaista.

Haastattelu voi olla avoin haastattelu, teemahaastattelu, puolistrukturoitu tai strukturoitu haastattelu. Avoin haastattelu on ikään kuin tavanomaista keskustelua, jossa haastateltavien kanssa ei tarvitse käydä samoja asioita läpi. Strukturoidulla haastattelulla tarkoitetaan lomakehaastattelua, jossa kaikille vastaajille on samat kysymykset ja vastausvaihtoehdot. Teemahaastattelussa käydään läpi etukäteen suunniteltuja teemoja, mutta kysymyksillä ei tarvitse olla tarkkaa muotoa ja järjestystä. Tutkija voi haastattelun avulla selvittää ihmisten kokemuksia, ajattelua ja motivaatiota tutkittavasta ilmiöstä. (Pitkäranta 2010, 80-81; Kallinen ym., 2015, 40.) Teemahaastattelulla yritetään löytää merkityksellisiä vastauksia tutkimuksen tutkimustehtävän tai ongelmanasettelun ja tarkoituksen mukaisesti. Se eroaa avoimesta, strukturoimattomasta haastattelusta, koska avoimessa haastattelussa tutkimuksen viitekehys on ilmiökeskeinen. (Tuomi & Sarajärvi 2002, 76, 78.)

Valitsin aineiston keruutavaksi teemahaastattelun, koska se tuntui hallittavalta tavalta kerätä aineistoa. Tutkimuskysymyksiäni ajatellen teemahaastattelu on järkevä aineiston keruutapa. Olen kiinnostunut sosiaalityöntekijöiden omista määritelmistä ja kokemuksista, joten päädyin kysymään kokemuksiaan heiltä henkilökohtaisesti. Teemahaastattelu on hyvä menetelmä, kun tutkija haluaa tuoda tutkittavan äänen esille. (Kallinen ym., 2015, 54, 80.) Sosiaalityössä korostuu vuorovaikutus toisen ihmisen kanssa, joten ajattelen haastattelun olevan aineiston keruutapana myös luontevin. Lisäksi koen, että haastattelutilanne antaa ainutkertaisen mahdollisuuden tiedonkeruulle. Haastattelijalla on mahdollisuus oikaista väärinkäsityksiä, toistaa kysymys, käydä keskustelua tiedonantajien kanssa ja selventää ilmausten sanamuotoja. (Mt., 75). Myös Jari Eskola (2007, 35) toteaa, että haastattelu on järkevä tapa toteuttaa tutkimus silloin kun halutaan tietää ihmisestä ja hänen ajatuksiaan jotakin.

Heti tutkimussuunnitelman hyväksymisen jälkeen syksyllä 2015, lähestyin sähköpostitse tutkimuskohteenani olevan erikoissairaalan johtavaa sosiaalityöntekijää sekä lastenpsykiatrian osaston osastonhoitajaa ja kahta lastenpsykiatrian sosiaalityöntekijää. Kerroin heille pro gradu- tutkielmani aiheen ja kysyin alustavasti mahdollisia osallistujia tutkimukseeni. Tämän jälkeen johtava sosiaalityöntekijä kysyi sähköpostitse kaikilta lastenpsykiatrian viideltä sosiaalityöntekijältä mahdollisuudesta osallistua tutkimukseeni. Kaikki viisi sosiaalityöntekijää suostuivat. Tässä vaiheessa sosiaalityöntekijät tiesivät vain tutkielmani aihealueen. Keväällä 2016 lähetin tutkimuslupa-anomuksen ja tutkimussuunnitelmani kyseiseen erikoissairaalaan. Hyväksytyn tutkimusluvan jälkeen johtava sosiaalityöntekijä toimitti sosiaalityöntekijöille laatimani saatekirjeet, jonka jälkeen sain melko nopeasti sovittua haastatteluaikat sosiaalityöntekijöiden kanssa.

Haastattelupaikalla ja haastattelutilanteella on merkitystä haastattelun onnistumiseen. Haastattelutilanteen tulisi olla rauhallinen. Muita virikkeitä ei tulisi olla liikaa, koska tarkoituksena on keskittyä ainoastaan haastatteluun. (Eskola & Vastamäki 2015, 30.) Haastattelupaikat olivat haastateltaville tuttuja ja kotoisia. Haastattelin neljä sosiaalityöntekijää heidän työhuoneissaan ja yhden sosiaalityöntekijän hänen kodissaan. Kaikki haastattelupaikat olivat rauhallisia ja hiljaisia ja isommilta keskeytyksiltä vältyttiin. Haastattelut toteutettiin suljetuissa tiloissa, joten ulkopuolisilla ihmisillä ei ollut mahdollisuutta kuulla keskusteluumme.

Roolini haastattelijana oli kuunteleva ja osallistuva. Pääasiassa keskityin kuuntelemaan sosiaalityöntekijöiden kokemuksia ja määritelmiä asiantuntijuudesta. Viestitin läsnäoloani haastattelutilanteessa sanoin, elein ja ilmein. Haastattelut sujuivat mielestäni hyvin, vaikka haastattelijana oleminen oli itselleni uusi kokemus. Ensimmäistä haastattelukertaa jännitin ja se näkyi osittain myös haastattelun kulussa. Yritin olla liikaa mukana keskustelussa, mikä näyttäytyi turhan innokkaana kommentointina ja mukanaolona. Jälkeenpäin huomasin, että en ollut kestänyt haastattelussa syntynyttä hiljaisuutta tarpeeksi hyvin. Kokemuksen myötä opin, että hiljaisuuden kestäminen saattaa synnyttää entistä syvällisemmän vastauksen. (Hirsjärvi & Hurme 2000, 121.) Ensimmäinen haastattelu oli hyvin opettavainen kokemus. Seuraavilla kerroilla olin haastattelijana maltillisempi.

Ennen haastattelun aloittamista keskustelimme jokaisen haastateltavan kanssa yleisesti kuulumisista ja tutkimukseeni liittyvistä asioista. Tällainen haastattelijan ja haastateltavan välinen vastavuoroisuus rentouttaa ilmapiiriä, jonka jälkeen on luontevampaa siirtyä varsinaiseen teemahaastatteluun (Kallinen ym., 2015, 46). Haastattelut etenivät jouhevasti teemakysymysten avulla aina aiheesta seuraavaan. Haastateltavat kertoivat innokkaasti kokemuksia ja ajatuksia asiantuntijuudesta.

Haastattelukysymykset etenivät yleisistä kysymyksistä yksityiskohtaisimpiin kysymyksiin. Tutkimukseni teemat muodostin *viidestä eri teemasta*, jotka valitsin tutkielmani teoreettisen viitekehyksen pohjalta. Jokaiseen teemaan sisältyi tarkentavia kysymyksiä. Tutkielmani teemoiksi muodostuivat seuraavat: *Sosiaalityöntekijöiden asiantuntijuus lastenpsykiatrialla, työssä tarvittava tieto ja osaaminen (sisällöllinen osaaminen), työssä tarvittavat taidot (sisällöllinen osaaminen), henkilökohtainen osaaminen sekä asiantuntijuus moniammatillisessa yhteistyössä*. Jari Eskola (2007, 39) toteaa, että haastatteluteemoja on hyvä lähteä etsimään tutkimusongelmasta, teoriasta ja ideoista käsin. ”Ilmasta otetut” haastatteluteemat voivat tuoda haasteita tutkimuksen analyysi- ja tulkintavaiheessa. Kun haastatteluteemat pohjautuvat teoriaan, on tutkijalla tällöin edes jonkinlainen ymmärrys, miten haastatteluvastaukset kytkeytyvät tutkimuskokonaisuuteen.

Nauhurin käyttö haastatteluissa on nykyisin pääsääntö. Se antaa mahdollisuuden olla läsnä tilanteessa ja keskittyä intensiivisesti haastatteluun. (Kallinen ym., 2015, 155.) Nauhoitin jokaisen haastattelun. Haastateltavat suhtautuivat luontevasti nauhuriin, eikä siihen kiinnitetty erityistä huomiota. Arvioin saatekirjeessä, että haastattelut kestävät noin puoli tuntia. Tämä osoittautui liian lyhyeksi ajaksi, joten haastattelut kestivät 40-60 minuuttia.

Haastatteluiden päätyttyä kerroin haastateltaville tutkimukseni mahdollisesta valmistumisajankohdasta sekä siitä, miten voin toimittaa heille valmiin tutkielmani luettavaksi.

4.3 Aineiston analyysi

Aineistosta ei koskaan nouse mitään, vaan tutkija itse tulkitsee ja valitsee tutkimuskysymyksen pohjalta aineistoa ohjaavat ja jäsentävät asiat. Aineisto voi ikään kuin kertoa tutkijalle, mitä kysymyksiä siltä kannattaa kysyä. Hyvä perehtyminen ja aineistoon tutustuminen auttaa tutkijaa arvioiminaan kriittisesti aineistoon ja tutkimustuloksiin liittyviä odotuksia. Omista ennakko-oletuksista luopuminen auttaa kuuntelemaan aineistoa. Tutkijalla on mahdollisuus löytää aineistosta jotain uutta, mikä liittyy haastateltavan esille tuomiin uusiin jäsenyyksiin. Analyttiset kysymykset, jotka nousevat tutkimusongelmasta ja aineistoon tutustumisesta, on hyvä rakentaa avoimiksi, miten ja mitä –kysymyksiksi. Kyllä tai ei kysymykset viittaavat puolestaan ennakko-oletukseen. Laadullisen tutkimuksen tavoitteena on löytää aineistosta jotain uutta, uusia merkityksiä ja jäsenyyksiä sekä uusia inhimillisen todellisuuden ulottuvuuksia. (Ruusuvuori 2010, 16.)

Haastattelut litteroin ennen analyysivaihetta. Nauhuri toimi hyvin jokaisessa haastattelussa, joten litterointi sujui ongelmitta. Yksityiskohtaisempaa ja tarkempaa litterointia käyttävät keskusteluanalyysiin ryhtyvät tutkijat. Tällöin aineisto puretaan erittäin tarkasti, huokauksia, keskustelun osapuolten taukoja, äänenpainoja tai naurahduksia myöten. (Hirsjärvi & Hurme 2000, 140.) Litteroin haastattelut sanatarkasti, mutta en nähnyt tarpeellisenä litteroida kaikkia täytesanoja, kuten ”tota” tai ”niinku”. Joidenkin haastateltavien murretta tai luonteenomaista puhetyyliä muokkasin neutraalimmaksi sellaisilla kohdissa, joiden perusteella olisi mahdollista tunnistaa haastateltava. Jätin litteroimatta puheita haastattelukohdissa, joissa haastateltava kertoi omia henkilökohtaisia asioitaan, sekä ne kohdat, joissa haastateltava mainitsi työpaikkana toimivan sairaalan nimen tai osaston, jolla hän työskenteli. Nimesin haastateltavat satunnaisessa järjestyksessä koodeilla S1–S5. Näillä valinnoilla varmistin haastateltavien anonymiteetin säilymisen. Aineistoa kertyi viideltä haastateltavalta yhteensä 67 liuskaa.

Tutkielmani aineiston analysoin teorialähtöisellä sisällönanalyysillä. Sisällönanalyysi on perusanalyysimenetelmä, jota voidaan käyttää kaikissa laadullisen tutkimuksen perin-

teissä. Sisällönanalyysiä voidaan pitää yksittäisenä metodina sekä teoreettisena kehystenä. Se voidaan yhdistää erilaisiin analyysikokonaisuuksiin. Sisällönanalyysi voidaan toteuttaa aineistolähtöisesti, teoriaohjaavasti tai teorialähtöisesti. Sen avulla järjestetään aineisto selkeään ja tiiviiseen muotoon kadottamatta sen informaatiota. (Tuomi & Sarajärvi 2002, 93, 110.)

Teorialähtöinen analyysi nojaa johonkin teoriaan, malliin tai auktoriteetin esittämään ajatteluun. Malli kuvataan tutkimuksessa ja sen mukaan määritellään myös käsitteet. Tutkittava ilmiö määritellään niin sanotusti jonkin jo tunnetun mukaisesti, eli aineiston analyysiä ohjaa valmis kehys. Ilmiöstä jo tiedetty ohjaa, miten tutkittava ilmiö käsitteenä määritellään ja miten aineiston hankinta järjestetään. Päädyin teorialähtöiseen sisällönanalyysiin, koska tutkimustani ohjaa asiantuntijuuden käsite ja sen eri ulottuvuudet. Teorialähtöisessä sisällönanalyysissä tutkielman teoreettisessa osiossa on valmiiksi hahmotettu luokat, joihin aineisto suhteutetaan. Teorialähtöisen analyysin luokittelu pohjautuu aikaisempaan viitekehykseen, mikä voi olla käsitejärjestelmä tai teoria. (Tuomi & Sarajärvi 2002, 99, 100, 116.)

Aineiston luokittelu, analysointi ja tulkinta liittyvät toisiinsa. Kaikki osatehtävät ovat erityisiä eikä esimerkiksi pelkkä luokittelu vielä riitä aineiston analyysitavaksi. Aineisto täytyy tuntea, jotta sen kanssa voi keskustella analyttisesti. Aineiston kanssa keskustelu ja ilmausten tulkitseminen auttavat suhteuttamaan tuloksia teoreettisiin keskusteluihin ja aiempiin tutkimustuloksiin. Aineiston kanssa keskustelu liittyy tyhjentämättömyyden kunnioittamiseen: tutkimustulos ei tarkoita sitä, että aineisto tulkitaan loppuun asti. (Ruusuvoori ym., 2010, 10–12.)

Aineiston keruu, siihen perehtyminen ja analyysien tekeminen kannattaa aloittaa mahdollisimman varhain, koska tutkijalla voi olla iso kynnys siirtyä aineiston analyysiin. Haastattelulla kerättyä aineistona saattaa olla laaja tekstimassa, johon on monta erilaista lähestymistapaa. (Ruusuvoori ym., 2010, 11.) Myös itselläni oli kynnys siirtyä varsinaiseen alustavaan analyysiin, koska aineisto tuntui laajalta ja välillä jopa vaikeasti hallittavalta. Aineistoa aloin pohtia heti haastattelujen jälkeen ja litteroinnin yhteydessä. Litteroitua aineistoa luin monta kertaa läpi, jotta aineisto tuli tutuksi. Lukemisen jälkeen teemoittelin aineiston Ulla-Maija Rantalaihon (2005) (ks., Tarja Kemppainen 2006, 236) jäsentämän sosiaalityön asiantuntijuuden osa-alueiden pohjalta. Väritin aineistoa eri väreillä eri teemojen mukaan. Luokittelulla pyritään aineiston järjestelmälliseen läpikäyntiin niin, että

tutkimusongelma, keskeiset käsitteet ja lähtökohdat määrittävät sitä. (Ruusuvuori 2010, 18.)

Teemoittelun jälkeen pelkistin aineiston, eli kirjoitin alkuperäisilmauksista pelkistetymmät ilmaukset paperin reunaan. Tämän jälkeen muodostin analyysirungon, jossa kuvasin lastenpsykiatrian sosiaalityöntekijöiden asiantuntijuuden ulottuvuudet sisällöllisen ja henkilökohtaisen osaamisen mukaan seuraavasti: *Yhteiskuntatieteellinen osaaminen, palvelujärjestelmäosaaminen, innovaatio- ja tutkimuksellinen osaaminen, metodiosaaminen, vuorovaikutusosaaminen, arvo-osaaminen ja henkilökohtainen osaaminen*. Nämä käsitteet muodostivat analyysirungon teemat, jotka pitivät sisällään aineiston pohjalta ilmenneitä teemoihin kuuluvia ominaisuuksia.

Kuvion (KUVIO 2, 28) vasemman puoleisessa sarakkeessa on teoreettisen viitekehyksen pohjalta muodostetut teemat; asiantuntijuuden ulottuvuudet. Ulottuvuuksien eli teemojen sisälle kuuluvia ominaisuuksia olen tuonut esille kuvion oikean puoleisessa sarakkeessa kunkin teeman kohdalla. Nämä ominaisuudet ovat tutkimukseni tuloksia.

Asiantuntijuuden ulottuvuudet	Ulottuvuuksien ominaisuudet	
Yhteiskuntatieteellinen osaaminen	Kokonaisvaltainen tilanteen ymmärtäminen Yhteiskunnallisten yhteyksien ja murrosten ymmärtäminen	
Palvelujärjestelmäosaaminen	Palvelujärjestelmätietous Palvelutarpeiden arviointi Sosiaalihuoltolainsäädäntö	
Innovaatio/tutkimuksellinen osaaminen	Tutkitun tiedon hyödyntäminen Tiedon tuottaminen Työn kehittäminen	
Vuorovaikutusosaaminen	<i>Asiakastyössä:</i> Empatia Kuuntelemisen taito Positiivinen palaute	<i>Moniammatillisessa tiimityössä:</i> Yhteistyötaidot, Oman näkemyksen esille tuominen, rohkeus, kunnioitus toisia ammattilaisia kohtaan, oman asiantuntijuuden tunnistaminen
Arvo-osaaminen	Ihmisarvon kunnioittaminen Lapsen etu Omat arvot Kokonaisvaltaisen tilanteen huomioiminen Asiakkaan oikeuksista huolehtiminen Dokumentointi	
Metodiosaaminen	Erietyiset menetelmät Psykososiaalinen työote Ohjaus ja neuvonta	
Henkilökohtainen osaaminen	Koulutus Kokemus Persoonalliset ominaisuudet	

KUVIO 2. Lastenpsykiatrian sosiaalityöntekijöiden asiantuntijuuden ulottuvuudet ja niiden ominaisuudet.

Asiantuntijuuden teemat muodostuivat teorian pohjalta. Haastavaa aineiston analyysissä oli aineiston jäsentäminen selkeisiin teemoihin, koska sosiaalityön asiantuntijuuden ulottuvuudet kietoutuivat vahvasti toisiinsa. Ne eivät näyttäneet toisiaan poissulkevinä, vaan hyvinkin paljon toisiinsa liittyvinä. Hyödynsin samoja ilmauksia eri teemojen alla, jos olen nähnyt sen tarpeelliseksi. Näin ollen varmistin aineiston monipuolisemman tulkinnan. Välillä jouduin ottamaan etäisyyttä aineistoon, jotta pystyin tulkitsemaan sitä

”uusin silmin”. Tämä auttoi näkemään aineistoa monipuolisemmin ja oivalsin tutkimustuloksia uudella tavalla.

Laadullisessa tutkimuksessa esitetään alkuperäisilmauksia. Ilmausten lainaaminen muuksi kuin tekstin elävöittämiseksi ja esimerkeiksi on hyödytöntä. Tutkijan täytyy miettiä huolella, mitä ilmaukset kertovat, ovatko ne jonkin asian esimerkkeinä vai täydentävätkö ne jotakin. (Tuomi & Sarajärvi 2002, 22.) Tässä tutkielmassani olen pyrkinyt miettimään tarkasti, mitä ilmauksia on järkevää ja tarpeellista esittää. Analyysin edettyä ilmaukset ovat karsiutuneet niin, että jokaisella ilmauksella on jokin edellä mainittu tarkoitus.

4.4 Tutkimuksen eettiset kysymykset

Eettisyys on tutkimuksen perusperiaate. Se on paljon muutakin kuin virheetöntä tieteellisyysperuskriteerien täyttämistä. Näitä kriteerejä ovat muun muassa objektiivisuus, arvovapaus, luotettavuus, arvioitavuus ja kriittisyys. Näiden lisäksi tutkimusetiikka jakautuu useisiin eri vaiheisiin, jotka ovat tiedon intressin etiikka, tiedon hankkimisen etiikka sekä tiedon tulkitsemisen etiikka. Tiedon intressin etiikka sisältää tutkimuksen aiheen valinnan, teoreettisen näkökulman, tutkimuksen rajaukset ja tutkimuskysymykset. Tiedon hankkimisen etiikalla tarkoitetaan tutkijan suhdetta tutkimusjoukkoon, tutkimuskohteeseen sekä aineistonhankinnan toteuttamiseen liittyviin vaiheisiin. Tiedon tulkitsemisen etiikalla tarkoitetaan aineiston analyysivalintoja ja toteuttamista sekä tulosten tulkitsemista, käsitteellistämistä ja niiden muotoilua. (Pohjola 2007, 11–12.)

Pohdinnat eettisistä ulottuvuuksista ovat kulkeneet mukani koko tutkimusprosessin ajan. Aiheen valinta, teoria, tutkielman metodologiset ratkaisut sekä aineiston analyysi ovat vaatineet eettisten näkökulmien miettimistä, koska ilman eettisyyttä tutkimus ei ole luotettava. Tutkija kantaa eettisistä valinnoista itse vastuun, mutta eettisten normien tietämys auttaa tutkimusprosessin eri vaiheissa. Eettisellä ajatuksella tarkoitetaan kykyä pohtia, mikä on joissakin tilanteissa oikein tai väärin. (Kuula, 2011, 21, 136.) Omalle tutkielmalleni olen saanut arviointia tiedeyhteisöltäni, mikä on auttanut minua etenemään tutkielman teossa (ks. myös Mäkinen 2006, 102). Tutkielman kriittisen tarkastelun myötä mahdolliset virheet ja epä johdonmukaisuudet voivat tulla paremmin esille (Grönfors 2011, 107).

Tutkimuksen tavoitteena on paljastaa tutkittavien maailmaa ja heidän käsityksiään jostakin asiasta. Tutkija vaikuttaa saatavaan tietoon jo aineistonkeruuvaiheessa. Se näyttäytyy tutkijan käsitteistöstään ja tulkinnoista, johon tutkittavien käsityksiä liitetään. (Hirsjärvi & Hurme 2000, 189.) Anneli Pohjolan (2007, 11) mukaan tutkimuksen kriteereinä voidaan pitää esimerkiksi objektiivisuutta ja luotettavuutta. Oma suhteeni tutkielman aiheeseen ja tiedonantajiin on ollut siinä määrin objektiivista, että olen miettinyt koko tutkimusprosessin ajan suhdettani tutkittavaan ilmiöön. Olen tiedostanut ennakkokäsitykseni tutkittavasta ilmiöstä, koska olen suorittanut käytännönopetusjaksoni lastenpsykiatrialla. Kokemukseni lastenpsykiatrian sosiaalityöstä on kuitenkin melko vähäinen, joten vahvoja ennakko-oletuksia lastenpsykiatrian sosiaalityöntekijöiden asiantuntijuudesta minulla ei ole ollut. Omasta käytännönopetusjaksostakin on jo kulunut aikaa, joten aihe ei ole enää liian lähellä itseäni.

Olen kirjoittanut auki tutkimusmetodologiset valintani, aineiston analyysin toteuttamisen sekä tutkimuseettiset pohdinnat. Nämä auki kirjoitetut ja perustellut ratkaisut lisäävät tutkimuksen luotettavuutta, koska auki kirjoitettuna sen eri vaiheet selviävät lukijalle. Sirkka Hirsjärvi ja Helena Hurme (2000) toteavat, että tutkijan on pystyttävä perustelemaan menettelynsä uskottavasti. Tutkijan täytyy dokumentoida, miten hän on päätenyt kuvaamaan ja luokittamaan tutkittavien maailmaa ja miten hän on sen tehnyt. (Mt., 189.) Tutkielman metodologisen luvun kirjoittaminen on auttanut minua tutkielman tekemisessä. Olen joutunut miettimään tutkimusmetodologisia ratkaisuja ja niiden merkityksiä. Tämä on auttanut minua tutkielman työstämisessä. On täytynyt miettiä koko tutkimusprosessin ajan tutkimukseen liittyviä asioita ja valintoja tutkimukseen liittyvien eettisten ulottuvuuksien kautta.

Lastenpsykiatria on työympäristönä erityisen herkkä paikka, koska hoidossa on psyykkisesti huonosti voivia lapsia. Lapsen vanhemmilla voi olla monenlaisia hankalia tunteita lapsen tarvitseman psykiatrisen hoidon vuoksi. Perheen kanssa työskenteleviltä sosiaalityöntekijöiltä vaaditaan hienovaraista lähestymistä perheitä kohtaan. Olen pohtinut aineistoa analysoidessa, onko sensitiivinen työympäristö vaikuttanut sosiaalityöntekijöiden kertomuksiin asiantuntijuudestaan. Kati Kallinen ym., (2015, 177) puhuvat onnellisuusmuurista. Se syntyy haastattelijan ja haastateltavan välille, kun haastateltava ei kerro asian huonoja puolia. Olen pohtinut, ovatko haastateltavat jättäneet sanomatta jotain sellaista mikä liittyy liiaksi perheisiin, etteivät perheet leimaantuisi asiakkuuden tai siihen

johtavien asioiden takia (mt., 113). Toisaalta olen joutunut myös miettimään, mitä kysymyksiä kysyn haastateltavilta, ettei perheiden tilannetta puida liikaa. Se ei ole tutkimustehtäväni kannalta keskeistä, mutta perheiden kannalta eettisesti hyvin merkittävää.

Anoin tutkimusluvan tutkimuskohteenani olevalta sairaalalta. Tutkimusluvan tarkoituksena on varmistaa, että tutkimus noudattaa eettisiä velvoitteita (Kallinen ym., 2015, 148). Tutkimusluvan sain nopeasti ja tämän jälkeen lähestyin sosiaalityöntekijöitä saatekirjeellä (LIITE 1) jossa mainitsin tutkielmani aiheen tutkimuskysymyksineen, kerroin osallistumisen vapaaehtoisuudesta ja keskeyttämisen mahdollisuuksista missä tahansa tutkimusprosessin vaiheessa. Mainitsin saatekirjeessä myös mahdollisen haastattelupaikan ja arvioidun haastattelujen keston. Ilmoitin, mikä on tutkimukseni tarkoitus ja miksi juuri heitä kysyin osallistumaan tutkimukseeni. Katja Kallinen ym. (2015, 150) pitävät erityisen tärkeänä, että tutkittava saa tietoa, mistä tutkimuksessa on kyse. Selvitin haastateltaville saatekirjeessä (LIITE 1) tutkimustehtäväni sekä tutkimuskysymykset.

Tutkittavien vapaaehtoinen osallistuminen tutkimukseen oli asia, mitä minun oli syytä pohtia aiheen valinnan yhteydessä. Kaikki kysymäni sosiaalityöntekijät lupautuivat osallistumaan eivätkä he ole peruneet osallistumisestaan. Siltikään en voi olla täysin varma heidän vapaaehtoisuudestaan (ks. myös Kallinen ym., 2015, 151). En voi tietää, lähtivätkö haastateltavat tutkimukseeni mukaan velvollisuuden tunteesta vai henkilökohtaisesta halusta osallistua. Haastateltavat olivat kuitenkin tietoisia tutkimuksestani ja sen tarkoituksesta. Myös tutkielmani aihetta pidettiin tärkeänä.

Yksi tutkimusetiikan perusteista on tutkittavien anonymiteetin säilyttäminen (Mäkinen 2006, 114). Täytyy miettiä riittääkö pelkkä nimien muuttaminen, vai voiko kaikkia taustatietoja kertoa ja luokitella aineiston kuvaamisessa. Täytyy myös harkita mitä haastattelukatkelmia pystyy käyttämään, mitä tietoja niistä on häivyttävä tai poistettava kokonaan sekä sitä, mitä yksityiskohtia on muutettava ja millä tavalla on hyvä merkitä haastattelukatkelmat. (Ruisniemi 2006, 89; Kallinen ym., 2015, 165–166.)

Tutkimuksessani haastateltavat edustavat saman organisaation henkilöitä, joten he olisivat melko helposti tunnistettavissa ilman anonymiteetin suojaamista. Suoria tunnisteita haastateltavista eli muun muassa syntymäaikaa, osoitetta, henkilötunnusta tai tutkittavan kuvaa en ole selvittänyt missään tutkielmani vaiheessa. Litteroinnin yhteydessä poistin haastatteluissa esiin tulleiden sairaalan, osastojen ja paikkakunnan nimet. Myöskään tutkimustekstejä ei tule kirjoittaa niin, että tutkittavat olisivat tunnistettavissa niistä. (Kuula

2011, 64, 109, 129.) Olen jättänyt mainitsematta haastateltavien nimet, sukupuolen ja tarkat taustatiedot anonymiteetin varjelemiseksi. Olen jättänyt tutkimuksestani poissa sellaiset kohdat ja haastattelukatkelmat, jotka olisivat voineet epäsuorasti paljastaa haastateltavan. Tällaisina olen nähnyt sosiaalityöntekijöiden maininnat tietyille osastolle tyypillisestä työkuvasta, mikä olisi sitä kautta voinut henkilölistää haastateltavan. Näiden tietojen pois jättämisellä ei ole tutkielmani tutkimustulosten kannalta merkitystä.

Tutkimusaineiston säilyttämiseen koskevia asioita täytyy harkita huolella (Mäkinen 2006, 120). Tutkielmani aineiston olen säilyttänyt tietokoneellani. Säilytän aineiston tutkielman valmistumiseen asti siltä varalta, jos joudun palamaan litteroituun tekstiin jossakin tutkielman teon vaiheessa.

5 Lastenpsykiatrian sosiaalityöntekijöiden sisällöllinen osaaminen

5.1 Yhteiskunnallinen ymmärrys

Lastenpsykiatrian sosiaalityöntekijät kokivat oman yhteiskuntatieteellisen ymmärryksen yhtenä työn kulmakivistä, mikä liitettiin sosiaalityön koulutuksen tuottamaan osaamiseen. Yhteiskuntatieteellinen osaaminen näyttäytyi aineistossa ihmisen kokonaisvaltaisen tilanteen huomioimisena ja yhteiskunnallisten yhteyksien ymmärtämisenä.

”Se on just sitä sosiaalityöntekijän roolissa, että miettii sitä asiaa laajemmin, et miettii sitä ympäristöä ja kulttuuria missä se lapsi ja perhe elää ja mitkä asiat sinne vaikuttaa sitten, että miten just tämmöset kaikki työtilanteet ja kaikki palvelut yleensä, mitä yhteiskunnassa on.” S5

”Se liittyy tietämykseen yhteiskunnallisista prosesseista, miten ne vaikuttaa ihmisten elämään. Niin kuin isommasta näkövinkkelistä, mut sitten miten ne vaikuttaa yksilötasolla.” S3

Lastenpsykiatrian sosiaalityöntekijöiden vahvuutena on perheen kokonaisvaltainen tilanteen huomioiminen. Sosiaalityöntekijät tapaavat pääosin vanhempia ja selvittävät heidän kokonaistilannetta. Tämä kuvastaa sosiaalista, arjen moniin ulottuvuuksiin pohjautuvaa asiantuntijuutta (Pohjola 2007, 14). Se erottaa sosiaalityön muusta terveydenhuollon moniammatillisesta tiimistä (Enroos 2006, 54). Myös Rauni Korpela (2014, 121) toteaa, että sosiaalityön lähtökohtana on kokonaisnäkemys sosiaalisten tekijöiden ja sairauden yhtymäkohdista. Lapsi, perheen elämäntilanne, ympäristö ja perheen resurssit liittyvät vahvasti toisiinsa (Grönfors 2012, 199). Synnöve Karvinen-Niinikosken ym. (2007) mukaan sosiaalityön yhteiskunnallinen ulottuvuus tuo sosiaalityön intensiiviselle ja ajoittain lähes terapeuttille työlle yhteiskunnallisen dynamiikan (mt., 89).

Sosiaalityön yhteiskuntatieteellinen ymmärrys koettiin erityisosaamisena suhteessa muihin lastenpsykiatrian ammattilaisiin. Eräs sosiaalityöntekijöistä kuvasi, että kaikilla moniammatillisen tiimin asiantuntijoilla täytyy olla laajaa perhenäkemystä, mutta lääkäri ja hoitajat tarkastelevat syvemmin lapsen psyykettä. Sosiaalityön puolestaan nähtiin tuovan lääketieteellisesti valta-asemassa olevalle organisaatiolle laajempaa näkemystä perheen tilanteesta. Kokonaisvaltaisella tilanteen huomioimisella tarkoitettiin esimerkiksi asioiden tarkastelua lapsen perheen näkökulmasta; ketä perheeseen ja perheen tukiverkoston kuuluu ja miten asiat perheessä ylipäänsä ovat.

”Sosiaalityöntekijällä se menee siihen semmoseen laajempaan perheen tilanteeseen ja siihen, että perheen ympäristöäkin enempi otetaan huomioon ja jotenkin yritetään katkoa sieltä käsin mitä se on laajemmassa systeemissä se perheen tilanne, lapsen oleminen siinä perheessä” S5

Sosiaalityöntekijät tuovat lastenpsykiatrian moniammatilliseen tiimiin oman erityisen näkökulmansa. Lastenpsykiatrian sosiaalityöntekijät työskentelevät muiden ammattilaisten kanssa niin, että lapsen kokonaisvaltainen kehitys edistyisi, ongelmat ratkeaisivat ja riskitilanteet vähentyisivät (Väänänen 2013, 48). Tiimityössä tulee huolehtia, että jokainen asiantuntija osallistuu kykyjensä mukaan tiimityöhön. Näin ollen tiimin tulisi hyödyntää jokaisen jäsenen osaamista, koska eri asiantuntijat muodostavat keskenään rikastuttavan tiimin. (Helakorpi 1999, 49–50.) Kaarina Isoherranen ym., (2008, 38) tarkoittavat interprofessionaalisella ammatillisuudella tiimin jäsenten välistä tietojen, taitojen, roolien ja vastuiden yhteen sopeuttamista.

”Kyllä musta on tärkeää, että on semmonen oma ammatti-identiteetti siellä [työryhmissä] ... Jos kysynee jotakin, niin ne on tietynlaisia kysymyksiä sosiaalityöntekijältä ja erilaisia kysymyksiä lääkäriltä. Kuitenkin niissä on semmoinen tietty ero.” S5

”Vaikka lastenpsykiatria on mennyt paljon eteenpäin, niin vielä täällä aika paljon syyllistytään siihen, että hoidetaan vaan sitä yksilöä, sitä lasta, sitä potilasta.” S1

Sosiaalityötä tehdään tilanteissa, joissa yksilölliset, yhteisölliset ja yhteiskunnalliset tekijät yhdistyvät monella tavalla toisiinsa (Kananaja ym., 2007, 20). Ihmisen ongelmien syyt tulisi löytää myös yhteiskunnan alistavista ja epäoikeudenmukaisista rakenteista ja instituutioista (Raunio 2009, 192). Sosiaalityö toteutuu aina jossakin paikallisessa toimintayhteydessä, joten sosiaalityöntekijä, kuten myös lastenpsykiatrian sosiaalityöntekijä tarvitsee tietoa ympäröivästä yhteiskunnallisesta tilanteesta, niiden murroksista ja siihen liittyvistä prosesseista (Pohjola 2000, 90).

Yhteiskunnallinen ymmärrys nähtiin yhteiskunnan rakenteellisten tekijöiden yhteytenä ihmisen ongelmiin. Yhteiskunnallisten murrosten koettiin vaikuttavan perheisiin. Yhteiskunnallisen tilanteen tiedostaminen ja sen huomioiminen perheen tilanteeseen koettiin tarpeellisenä. Riitta Väänänen (2013, 105) puhuu aikadimensiosta, jolla hän tarkoittaa useamman sukupolven historian ja yhteiskunnallisen tilanteen, jossa perhe on elänyt, huomioimista. Eräs sosiaalityöntekijä toi esiin, että tärkeää on tietää yhteiskunnalliset tilanteet perheen eri elämäntilanteiden rinnalla, oli kyse sitten menneistä ajoista vai nykyhetkestä.

”Ne on monimutkaisia juttuja, että ihminen ei pelkää omilla valinnoillaan ajautu tiettyyn tilanteeseen, vaan hän on usein myös rakenteiden uhri ja ympäristö muokkaa myös tosi paljon sitä, miten ne ongelmat syntyvät.” S3

”Jos perheessä on vaikka työttömyyttä tai sairautta, niin kuinka se vaikuttaa lapseen ja siihen kokonaisuuteen.” S1

Yhteiskunnalliset murrokset ilmenivät työttömyyden, taloudellisen niukkuuden ja sairauksien vaikutuksina ihmisen hyvinvointiin. Mielenkiintoisena ja positiivisena muutoksena ilmeni isyyden näyttäytyminen lastenpsykiatrialla. Isät olivat lapsen elämässä yhä aktiivisemmin mukana aina 2000-luvulta lähtien. Myös perhemallit ovat muuttuneet lastenpsykiatrialla, sillä uusioperheet ja samaa sukupuolta olevat perheet ovat yleistyneet. Tutkimustuloksissa tuli myös esille huoli perheiden jaksamisesta yhteiskunnan vaatimusten alla. Eräs sosiaalityöntekijä kuvasi luokkaerojen kaventumista lastenpsykiatrian asiakasperheissä. Nykyään perheen toimeentulo ei kuvaa sitä, kuinka hyvinvoiva perhe on.

Anneli Pohjola (2007) toteaa, että sosiaalityötä haastaa sosiaalisten ongelmien muuttuminen vaikeammiksi ja monimutkaisimmaksi yhteiskunnallisen rakennemuutosten myötä. Sosiaaliset ongelmat ovat yhä monimuotoisempia, jolloin niihin on yhä haastavampaa saada otetta. Näiden ongelmien kanssa työskentely vaatii sosiaalityöntekijöitä entistä vahvempaa osaamista. (Mt., 7.) Yhtenä moniammatillisen tiimin jäsenenä lastenpsykiatrian sosiaalityöntekijän täytyy tehdä selväksi muille ammattilaisille, mikä perheen tilanne kokonaisuudessaan on ja miten mahdolliset murrokset perheen tilanteeseen ovat vaikuttaneet. Sosiaalityöntekijällä on tärkeä rooli yhtenä asiantuntijana, jotta lapsi saa mahdollisimman hyvää hoitoa.

Yhteiskunnalliset murrokset näyttäytyivät aineistossa myös tulevan sote-uudistukseen liittyvinä kysymyksinä. Sosiaalityöntekijöitä mietitytti sote-uudistus ja sen vaikutukset terveydenhuollon sosiaalityölle. Sote-uudistus koettiin epäselvänä ja hämmentävänä asiana, koska varmuutta sen vaikutuksista ei tiennyt kukaan. Sosiaalityöllä nähtiin kuitenkin olevan tärkeä paikka terveydenhuollossa.

”Kyllä se pohdituttaa, että mikä se tämän sote-uudistuksen lopputulos on, että se on kyllä tosi jännä, että mitähän tästä kaikesta oikeen tulee sitten.” S3

”Siihen [sote-uudistukseen] on enempi kysymysmerkkejä kuin semmoista valmista näkemystä.” S2

Ymmärrän sote-uudistukseen liittyvän epätietoisuuden asiana, mikä mietityttää terveydenhuollon sosiaalityöntekijöitä sosiaalityön monimuotoisen asiantuntijuuden myötä. Sosiaalityöntekijät työskentelevät lääketieteellisesti valta-asemassa olevassa organisaatiossa, mikä voi luoda paineita sosiaalityön asemalle.

5.2 Palvelujärjestelmäosaaminen

Palvelujärjestelmäosaaminen näyttäytyi aineistossa palvelujärjestelmätietoutena, palvelutarpeiden arviointina sekä sosiaalihuoltolainsäädännön osaamisena. Aineistosta tuli esille, että lastenpsykiatrian sosiaalityöntekijöillä on muuhun moniammatillisen tiimin jäseniin nähden aina ensisijainen tieto palvelujärjestelmään kuuluvista asioista. Tämä koettiin myös sosiaalityöntekijöiden erityisosaamisena, jonka myötä lastenpsykiatrian muut ammattilaiset konsultoivat sosiaalityöntekijää palvelujärjestelmiin liittyvissä kysymyksissä. Myös Heli Selkee (2015, 73) toteaa, että terveydenhuollon toimintaympäristössä, osana moniammatillista tiimiä, on sosiaalityöntekijällä konsultoiva rooli. Sosiaalityöntekijää konsultoidaan etenkin niissä asiakastilanteissa, joissa sosiaalityöntekijä ei ole päävastuussa.

Sosiaalityöntekijät työskentelevät yhteistyössä eri toimijoiden kanssa hyödyntäen tietouttaan laajasta palvelujärjestelmästä, sosiaaliturvasta ja yhteiskunnan toiminnasta (Filppa ym., 2013, 470). Anneli Pohjola (2000, 90) toteaa, että sosiaalityöntekijän on kyettävä paikallisten olosuhteiden ja ongelmien sekä palvelutarpeiden kartoittamiseen. Niiden myötä sosiaalityöntekijän on mahdollista luoda kuvaa siitä, mistä asiakkaat tulevat ja miksi he tarvitsevat palveluita. Tämä näyttäytyi myös lastenpsykiatrian sosiaalityöntekijöiden osaamisena.

”Jos puhutaan vanhempien omista elämäntilanteista, se sosiaalityön näkökulma on tosi tärkeä. Pystyy samalla kartottaan, kuuntelemaan, että minkälainen ongelmakokonaisuus siellä on ja minkälaiset järjestelmät on mukana auttamassa sitä perhettä.” S3

Aineiston perusteella lastenpsykiatrian sosiaalityöntekijöillä täytyi olla lainsäädännöstä ja lastensuojelullisista asioista tietoa. Ymmärrän sosiaalilainsäädännön tietämyksen ja lastensuojelutarpeen arvioinnin palvelujärjestelmätietoutteen kytkeytyvinä osa-alueina. Sosiaalilainsäädäntöön ja lastensuojeluun liittyviä asioita on ollut pakko opetella lastenpsykiatrian sosiaalityössä. Lastenpsykiatrian sosiaalityöntekijöillä täytyi olla tietoa huol-

tajuuksiin, huoltajuusriitoihin tai tiedonsaantioikeuksiin liittyvistä asioista. Myös potilas-
turvallisuuteen ja salassapitoon liittyvistä laeista on oltava tietoa. Kuten Riitta Väänänen-
kin (2013, 34) toteaa, peruslähtökohtana lapsen psykiatrisessa hoitamisessa on mielenter-
veyslain, potilaslain, lastensuojelulain sekä lapsen huolto- ja tapaamislain oikea sovelta-
minen.

*”Sosiaalilainsäädännön tuntemus pitäis olla kirkaasti hallussa tai tiedossa aina, että
mistä sen haet ja miten ne prosessit siellä menee” S5*

*”Voi olla, että kysyy [tiimin jäsen] minulta jotain tiettyjä asioita tai kysyn, että ootteko
huomioinu sitä tai tätä” S1*

Näyttää siltä, että sosiaalityöntekijällä on konsultin rooli lastenpsykiatrian moniammatil-
lisessa tiimissä. Lastenpsykiatrian sosiaalityöntekijän osaamisena nähtiin sosiaalihuolto-
lainsäädännön tietämys ja siihen liittyvien lakimuutosten päivittäminen muille lastenpsy-
kiatrian moniammatillisen tiimin asiantuntijoille. Myös Anna Metterin (2014, 299) mu-
kaan sosiaalityöntekijä on oman alansa asiantuntija, jota muut terveydenhuollon ammat-
tilaiset konsultoivat.

Lastenpsykiatrialla lääkäri on se, joka ensisijaisesti päättää, milloin sosiaalityöntekijä on
perheen tapaajana. Erityisen tärkeänä koettiin sosiaalityöntekijän rooli silloin, kun per-
heen tilanteessa ilmeni sosiaalihuollon kysymyksiä; lastensuojelun asiakkuutta tai lasten-
suojelun tarvetta. Sosiaalityöntekijä työskenteli perheen kanssa, kun lapsi oli huostaan
otettu tai sijoitettu, kuten myös eroperheen ja yksinhuoltaja- tai uusperhekuvioissa olevan
lapsen perheen kanssa. Eräs haastateltavista muotoili, että mitä sotkuisempi ja epäsel-
vempi perheen tilanne on, sitä helpommin pyydetään sosiaalityöntekijä mukaan. Toi-
saalta aineistosta ilmeni, että jokainen tiimin asiantuntija joutuu miettimään lastensuoje-
luasioita perheen tilanteessa. Myös Riitta Väänänen (2013, 52) toteaa, että lastensuojelu-
tarpeen arviointi on yksi osa lastenpsykiatrian sosiaalityötä. Sosiaalityöntekijä arvioi las-
tensuojelun tarvetta tai sosiaalihuoltolain mukaisten palveluiden tarvetta koko lastenpsy-
kiatrisen prosessin ajan yhdessä moniammatillisen tiimin jäsenten kanssa.

*”Kyllähän meidän täytyy koko ajan miettiä, että syntykö lastensuojeluhuolta, täytyykö
meidän olla yhteyksissä sosiaalihuoltolain alaisiin palveluihin, pyytää perheelle tukia,
apua tai sitten pitääkö meidän tehdä lastensuojeluilmoitus” S2*

Palvelujärjestelmäosaaminen mahdollistaa ennaltaehkäisevän tuen hakemista lapsen per-
heelle. Palvelujärjestelmätietouden myötä lastenpsykiatrian sosiaalityöntekijällä on ky-
kyä ymmärtää monimutkaisia palvelujärjestelmiä niin, että perhe saa tarvittavan avun.

Oman asiantuntijuutensa myötä lastenpsykiatrian sosiaalityöntekijällä on moniammatillisessa tiimissä kykyä nähdä, mitkä tuet edistävät lapsen hyvinvointia ja perheen tilannetta (ks. myös Väänänen 2013, 49). Ennaltaehkäisevää lasten suojelemista voidaan pitää lastenpsykiatrian sosiaalityön erityisosaamisena. Sen avulla etsitään kaikille tarkoitettuja, hyvinvointia tukevia palveluja sekä tiettyihin elämäntilanteisiin tai tietyille lapsiryhmälle suunnattuja palveluja. Palvelujen tarkoituksena on lasten tai nuorten syrjäytymisen ja huono-osaisuuden ehkäisy. (mt., 49.)

Yhteiskuntatieteellinen osaaminen ja palvelujärjestelmäosaaminen kytkeytyvät vahvasti toisiinsa, koska palvelujärjestelmäosaaminen edellyttää yhteiskuntatieteellistä osaamista. Lastenpsykiatrian sosiaalityöntekijät ovat yhteiskuntatieteellisiä palvelujärjestelmäasiantuntijoita, mikä on myös aineiston perusteella heidän erityisosaamisensa suhteessa muihin lastenpsykiatrian moniammatillisen tiimin asiantuntijoihin.

5.3 Arvo-osaaminen

Arvot ovat perusta koko sosiaalityölle. Sosiaalityön arvoja ovat muun muassa oikeudenmukaisuus, asiakkaan itsemääräämisoikeus ja vastuu yhteisön jäsenistä. Arvot kuvastavat luottamuksellista ja puolueetonta työskentelyä. Eettisyydellä tarkoitetaan kunnioittaen ja hienotunteisesti etenemistä. Se edellyttää työtappaa, jossa ihmisellä on osallisuutta ja mahdollisuuksia ottaa vastuuta ratkaisuisistaan, teoistaan ja elämästään. Se edellyttää myös ymmärrystä ihmisen elämäntilanteesta. (Sipilä 2011, 59; Kananoja ym., 2011, 130; Kananoja 2007, 99.)

Käytän tässä luvussa käsitteitä arvot ja eettisyys. Arvo-osaaminen näyttäytyy ihmisarvon kunnioittamisena, lapsen edun huomioimisena, perheen kokonaisvaltaisen tilanteen ymmärtämisenä, oman arvomaailman tiedostamisena, dokumentointiin liittyvinä kysymyksinä sekä asiakkaan oikeuksien ajamisena. Eettisyys kulkee lastenpsykiatrian sosiaalityöntekijän työskentelyssä koko ajan mukana. Sosiaalityöntekijät kokivat työn eettiset ulottuvuudet erityisen tärkeinä lastenpsykiatrialla, koska sosiaalityöntekijät työskentelivät haavoittuvassa tilanteessa olevan perheen kanssa. Sosiaalityöntekijät kokivat tärkeinä eettisinä ulottuvuuksina tuomitsemattomuuden, rehellisyyden, tasapuolisen ja tasa-arvoisen ihmisen kohtelun, kunnioituksen, luottamuksellisuuden, avoimuuden, salassapitovelvollisuuden ja sosiaalityön eettisten periaatteiden noudattamisen

”Ne asiat on vahvasti mielessä, että mikä on eettinen tapa toimia näissä hankalissa tilanteissa” S3

Sosiaalityöntekijän hienovarainen ja ihmisarvoa kunnioittava lähestyminen perheitä kohtaan koettiin tärkeänä lastenpsykiatrian sosiaalityössä. Sekä vanhemmuus että lapsen sairaus ovat herkkiä ja hankalia teemoja. Eräs haastateltavista kertoi, että psyykkisesti huonosti voivan lapsen vanhemmilla saattaa olla esimerkiksi syyllisyyden ja häpeän tunteita, joten perheitä täytyi kohdata hyvin. Myös Pauli Niemelä (2014, 5) toteaa, että ihmisen kokema elämässä onnistuminen, ihmisarvo ja omatoimisuus ovat saattaneet heikentyä vaikeiden elämäntilanteiden vuoksi, joten sosiaalityöntekijältä vaaditaan aivan erityistä ihmisarvon kunnioittamista.

”Se on tosi hienovarasta toimintaa, siellä on niin paljon tunteita mukana, se on ihan eri asia kun lapsi on psyykkisesti sairas kuin että lapsi on fyysisesti sairas.”S4

”Me ei saada loukata vanhempia eikä vanhempien vanhemmuutta, että pitää sillain kunnioittaa kaikkia ihmisiä että, et oli se sitten, oli heidän elämä minkälaista tahansa tai oli heidän elämässä tapahtunut, vaikka minkälaisia asioita, niin ei auta semmonen, arvostelu ei auta” S2

Yhtenä tärkeänä asiana tutkimustuloksissa tuli esille dokumentointi ja sen tuomat haasteet lastenpsykiatrian sosiaalityössä. Dokumentointi oli iso osa sosiaalityötä ja se koettiin aikaa vieväksi ja työlääksi. Uuteen kanta-arkistoon siirtymisen myötä aikaa käytettiin dokumentointiin yhä enemmän, sillä lapsella ja alle 10-vuotiaiden lasten vanhemmilla on lukuoikeus lasten tietoihin. Haastateltavat toivat esille, miten haastavaa oli kirjata esimerkiksi huoltoriitavanhempiin tai kaltoinkohteluun liittyviä asioita. Uusi järjestelmä koettiin kuitenkin hyvänä asiana. Eräs sosiaalityöntekijöistä sanoi sen olevan nykyään selkeämpää ja järjestäytyneempää.

”Vaikka kuinka sanotaan et kaikki kirjoitetaan mitä ennenkin, mutta kyllä huomaan, että siinä on ite ainakin vähän varovaisemmaksi tullut ja tarkkaan kyllä mieltii, et mitä kaikkea sinne sit laittaakaan” S1

Näyttäisi siltä, että uuden järjestelmän myötä sosiaalityöntekijä on varovaisempi kirjauksissa. Tämä haastaa sosiaalityöntekijät kirjaamaan kaiken tarvittavan tiedon, eikä oleellisia asioita jätetä muuttuneen lukuoikeuden vuoksi kirjaamatta.

Riitta Väänänen (2013, 49) toteaa, että lastenpsykiatrialla sosiaalityön peruseriaatteena on lapsen edun mukaisesti työskenteleminen. Myös tutkimustuloksista ilmeni lapsen edun huomioiminen. Lapsen etua pohdittiin muun muassa tilanteissa, joissa lasta oli kohdeltu kaltoin tai lapsi oli osallisena vanhempien välisissä huoltoriidoissa. Eräs sosiaalityöntekijöistä kertoi, että lapsen edun huomioiminen on sitä, kun asioita katsotaan aidosti lapsen

näkökulmasta. Aidosti lapsen näkökulmasta katsominen auttoi vaikeiden tilanteiden yli kuten silloin, kun vanhemmat olivat kaltoin kohdelleet lasta ja sosiaalityöntekijän täytyi keskustella neutraalisti vanhempien kanssa. Näen lapsen edun huomioimisen myös osana lastensuojeluilmoituksen tekemistä. Osa sosiaalityöntekijöistä toi esille lastensuojeluilmoituksen tekemisen ja siihen liittyvät haasteet. Ilmoituksen tekeminen oli vaikeaa, koska perheen kanssa oli syntynyt luottamuksellinen asiakassuhde. Perhe voi kokea ilmoituksen tekemisen loukkaavana ”takinkääntönä” sosiaalityöntekijältä. Eräs sosiaalityöntekijöistä kertoi, että lastensuojeluilmoitus on hyvä tiedottaa perheelle positiivisena, voimavaroja antavana mahdollisuutena. Voin yhtyä sekä sosiaalityöntekijöiden, että Riitta Väänänen toteamukseen lapsen edun huomioimisesta. Lapsi on riippuvainen vanhemmistaan, joten lapsen etua on tärkeä pohtia jokaisessa tilanteessa. Tällä voidaan varmistaa, että lapsi tulee huomioiduksi lapsen näkökulmasta, jotta lapsen ääni ja kokemukset eivät jää vanhempien kertomuksien varjoon.

”Meillä on se lapsen näkökulma hyvin vahva” S2

”Kunhan minä teen vaan tämän oman osuuteni mahdollisimman hyvin, niin se on se lapsen etu tässä tilanteessa, että siihen palauttaminen on aina se yks oma voimavara” S4

Lastenpsykiatrian sosiaalityöntekijöillä on ammattinsa vuoksi laaja-alainen näkemys perheen tilanteesta, jonka tulkitsen sosiaalityön arvo-osaamisena suhteessa moniammatillisen tiimin muihin jäseniin. Näen lastenpsykiatrian sosiaalityöntekijät tietyllä tavalla ”eettikkoina” lastenpsykiatrian moniammatillisessa tiimissä. Sosiaalialan ammattilaisten eettisten ohjeiden (2013, 8) mukaan sosiaalityöntekijän on pyrittävä huomioimaan asiakkaan jokainen elämäalue ja kohtaamaan hänet sekä yksilönä että osana laajempaa verkostoa, kuten perhettä, yhteisöä ja yhteiskuntaa. Tutkimustuloksista ilmeni myös, että tiimityön avulla saadaan laajempi kokonaiskäsitys asiakkaan tilanteesta. Sosiaalityöntekijät mainitsivat, että tiimityö on rikastuttava asia. Jokainen asiantuntija tuo oman näkökulman ja osaamisen lapsen ja perheen tilanteeseen, jolloin tilanteesta saadaan täydellisemmin kokonaiskäsitys. Tämä näkyy myös Heli Selkeen (2015, 59) tutkimuksessa. Selkeen mukaan sosiaalityöntekijät kokevat edustavansa asiakkaan kokonaisvaltaisen tilanteen näkemystä, mutta toisaalta sosiaalityöntekijät ovat tiimin jäseninä osa asiakkaan kokonaisvaltaisen tilanteen hahmottamista. Riitta Väänänen (2013, 25) toteaa, että moniammatillisen tiimityön avulla saatu tieto on enemmän kuin yksittäisen asiantuntijan ymmärryksellä saatu tulos. Kaarina Isoherranen (2005, 36) puhuu puolestaan *holistisesta* tiimistä, jossa toteutuu kaikkien asiantuntijoiden kuuleminen ja näkökulmien huomioiminen. Haasteena

lastenpsykiatrian moniammatillisessa yhteistyössä on käyttää erilaisuutta rakentavasti hyödyksi lapsen ja hänen perheensä auttamiseksi. Se edellyttää tiimin kuuluvien asiantuntijoiden yhdessä toimimista ja keskinäistä luottamusta. (Koivu 2006, 254.)

”Aika herkästi ollaan tuomitsemassa vanhempia ja ajatellaan, että nämä on kasvatusten tulosta, mutta ajattelen että kyllä se sosiaalityön koulutus on opettanut näkemään asioita laajemmalti” S1

”Sitten on työparina muun ammattikunnan edustaja, että esimerkiksi psykologi tai toimintaterapeutti, fysioterapeutti, lääkäri, niin sit se tuo semmoista, jotenkin laajentaa sitä näkökulmaa sitten” S5

”Me siitä omasta näkökulmasta ihmetellään ja tuotetaan sitten kommentteja ja peilataan siinä toistemme näkökulmia. Kyllä ne täydentää toisiaan.” S3

Lastenpsykiatrian sosiaalityöntekijät kohtaavat työssään vaikeita tilanteita. Oma arvomaailma joutui koetukselle, kun lasta oli kohdeltu huonosti eivätkä vanhemmat ymmärtäneet tilanteen vakavuutta. Yksi haastateltava kuvasi, että oma arvomaailma joutui koetukselle esimerkiksi tilanteessa, joissa lapsi oli vanhempien välisissä vaikeissa huoltoriidoissa ”pelinappulana”. Vaikeisiin tilanteisiin saatiin apua keskustelemalla tilanteista työryhmässä tai työnohjauksessa. Myös huumori tiimin kesken koettiin kantavana voimavarana. Erilaiset ammatilliset yhteisöt ovat erityisen tärkeitä, koska niissä voidaan käsitellä vaikeita moraalisia kysymyksiä (Kananaja ym., 2011, 130). Aulikki Kananaja ym. (2007, 101) toteavat, että työnohjaus tai muut ammatilliset areenat voivat pienentää sosiaalityöntekijöiden kuormittavuutta eettisten kysymysten äärellä. Työnohjaus on ikään kuin psyykkistä työsuojelua. Sillä tarkoitetaan vaikeiden asioiden jättämistä työpaikalle kodin sijaan (Väisänen ym., 2009, 103).

”Siis mehän jokainen ajatellaan omalla laillamme, aattelen että mun tehtävänä ei oo tuomita perheitä eikä mun tehtävä oo arvostella heidän toimintatapaa” S1

”Jos tietää, että on oikeen hankala perhetilanne lapsen kannalta, et on vaikka jotakin kaltoinkohtelua tai pahoinpitelyä, jossa vanhemmat tuntuu, että ne ei millään ymmärrä sitä, että mitä he on tehneet, niin kyllähän se vähän sillain tuntuu, että miten tästä nyt löytää semmoista ulospääsyä ja positiivista reittiä... Mutta kyllähän se sitten puidaan siellä työryhmässä tai jossakin työnohjauksessa, että pääsee omissa ajatuksissa eteenpäin.” S5

Lastenpsykiatrian sosiaalityöntekijöillä ei ole mahdollisuutta käyttää taloudellisia resursseja, vaan heidän täytyy tehdä yhteistyötä asiakkaan kotikunnan sosiaalitoimen kanssa (Väänänen 2013, 54). Taloudelliset resurssit ja niiden vaikutukset perheisiin ja lapsiin mietitytti osaa sosiaalityöntekijöistä. Ne myös koettiin ristiriitaisina oman arvomaailman kanssa. Esimerkiksi määrärahojen antaminen lastenpsykiatrialle ja paikkojen varaaminen lapsille olivat asioita, joihin ei voinut itse vaikuttaa. Tutkimustuloksissa tuli esille myös

kunnan rajalliset mahdollisuudet toteuttaa tiivistä perhetyötä perheen arjessa, vaikka sosiaalityöntekijän mielestä se olisi tärkeää joidenkin perheiden kohdalla. Myös Aulikki Kananoja ym., (2011) toteavat, että sosiaalityöntekijät saattavat kokea riittämättömät resurssit ristiriitaisina eettisesti oikean työtavan suhteen (Mt., 131). Terveydenhuollon sosiaalityössä rajatut resurssit ovat eettinen ongelma. Sosiaalityöntekijöiden on tehtävä näiden resurssien puitteissa tasa-arvoista ja toimivaa sosiaalityötä. Terveydenhuollossa sosiaalityöntekijöillä on vastuu kohdella asiakkaita oikeudenmukaisesti. (Schwaber Kerson ym., 2005, 17.) Vaikuttavalla eettisyydellä tarkoitetaan sitä, kun sosiaalityöntekijä toimii ammatillisten arvojen mukaan niin, että arvot vaikuttavat valintoihin ja päätöksiin. (Eby & Gallagher 2008, 115).

”Semmoiset asiat välillä ahdistaa, että tiedän että perheet jonottaa tänne, että tänne ei pääse kaikki ne joiden pitäis päästä, sitten mua ahdistaa se että on monesti tilanteita että täältä perheet lähtee pois vaikka niiden oikeesti kannattais vielä jatkaa” S3

Lastenpsykiatrian sosiaalityöntekijöiden tehtäväksi ilmeni aineiston perusteella asiakkaan oikeuksista huolehtiminen. Oikeuksista huolehtiminen on lastenpsykiatrian sosiaalityöntekijöiden osaamisaluetta moniammatillisessa tiimissä ja eettisesti tärkeää asiakasperheiden kohdalla. Myös Terhi Grönfors (2012, 199) toteaa, että sosiaalityöntekijä tehtävään kuuluu informoida perheille heidän oikeuksista ja velvollisuuksista.

”Hirveen harvoin vanhemmat tietää, että heillä on oikeus esimerkiksi erityishoitorahaan jos ne tulee, joutuvat ottaa töistä vapaata ja tulee jostain kauempaa [paikan nimi] päiväksi tänne niin et, pitää huoli siitä että he tietävät mitä oikeuksia heillä on” S1

Ymmärrän tällaisen oikeuksista huolehtimisen sosiaalityöntekijöiden tärkeäksi eettiseksi osaamiseksi, mikä linkittyy myös yhteisuntatieteelliseen osaamiseen sekä palvelujärjestelmäosaamiseen. Sosiaalityöntekijöillä on kykyä ymmärtää millaisia oikeuksia vanhemmillä on, ja sen myötä lastenpsykiatrian moniammatillisen tiimin jäsenenä eettistä velvoitetta huolehtia perheen oikeuksien toteutumisesta. Lisäksi sosiaalityöntekijä tuo oman yhteiskunnallisen ymmärryksen kautta arvo-osaamista lastenpsykiatrian moniammatilliseen tiimiin.

5.4 Vuorovaikutuksellinen osaaminen

Lastenpsykiatrian sosiaalityöntekijät ovat vuorovaikutuksessa niin lapsen ja lapsen perheen kuin eri toimijoidenkin kanssa (Väänänen 2013, 41). Lastenpsykiatrian sosiaalityöntekijät työskentelevät vaikeassa tilanteessa olevan perheen kanssa. Sen myötä sosiaalityöntekijät nostivat vuorovaikutuksen keskiöön kuvaillessaan lastenpsykiatrian sosiaalityön ominaisuuksia. Vuorovaikutus koettiin ensiarvoisen tärkeänä, sillä monikaan asia ei suju ilman hyviä vuorovaikutustaitoja. Vuorovaikutuksen merkitys korostui niin asiakastyössä kuin moniammatillisessa tiimityössäkin.

Sosiaalityöntekijät kokivat tärkeiksi ominaisuuksiksi asiakastyössä avoimuuden, ennakkoluulottomuuden, ammatillisen uteliaisuuden, empaattisuuden, liittymisen ja kuuntelemisen taidon, sekä rohkeuden puhua ja kuunnella vaikeita asioita. Eräs sosiaalityöntekijöistä totesi, että hänen täytyy pystyä kuuntelemaan vaikeita asioita, koska asiakkaalla täytyy olla tunne, että työntekijä kestää kuulla niitä. Näkisin, että kyky kuunnella vaikeita asioita on oleellista lastenpsykiatrian sosiaalityössä, koska lastenpsykiatrialla kohdataan vaikeissa ja herkissä tilanteissa olevia perheitä. Leena Väisänen ym. (2012, 19) mukaan vastavuoroisuus on sitä, kun työntekijä kuuntelee asiakasta ja arvostaa hänen ajatuksiaan. Työntekijän täytyy kuunnella asiakasta aidosti, koska ihminen vaistoa helposti jos toinen osapuoli ei ole tilanteessa aidosti läsnä (Ihalainen & Kettunen 2012, 39).

”Pitää osata kuunnella, kuunnella herkällä korvalla... Se kuunteleminen on semmoinen aika oleellinen asia.” SI

Aineistosta ilmeni, että empaattisuus on välttämätöntä vuorovaikutussuhteessa. Tietyn välimatkan pitäminen asiakasperheen kanssa koettiin kuitenkin tarpeellisena, sillä liika ymmärtäminen saattoi vaikuttaa negatiivisesti auttamiseen. Empaattisuuden rinnalla tarvittiin tarvittaessa rohkeutta napakkuuteen, jotta perheen tilanne etenisi toivotulla tavalla. Eräs sosiaalityöntekijöistä kertoi tärkeänä asiana positiivisen palautteen antamisen vanhemmille. Jarmo Ihalainen ja Terttu Kettunen (2012) puhuvat voimavarakeskeisestä työstä. Tällöin työntekijä pikemminkin kannustaa ja kyselee kuin sanelee ylhäältä päin, miten asiakkaan tulisi toimia. Työntekijän olisi hyvä tuoda esille asiakkaan elämän myönteisiä puolia. Tarpeen ei ole puhua vain asiakkaan elämään liittyvistä ongelmista. (mt., 41, 50.)

”Sen positiivisen palautteen antaminen aina kun se on mahdollista, jo siinä haastattelun aikana, että siihen yritän kyllä aina itelle muistuttaa, et aina kun voi sanoa hyvää, se pitää sanoa... Ja kyllä se sitten varmaan myös sitouttaa vanhempia siihen yhteistyöhön ja ehkä

*he jotenkin lähtee miettimäänkin niitä asioita ja sitten kun ei tuu sitä moitetta, koska kai-
kihan me ollaan herkkiä moitteelle, ei meistä kukaan sitä halua.” S2*

Lastenpsykiatrian sosiaalityöntekijät kohtasivat myös haasteita perheiden kanssa työskentelyssä. Haastavina nähtiin tilanteet, joissa vanhemmat eivät tuoneet esille esimerkiksi lastensuojeluun liittyviä asioita. Tällöin sosiaalityöntekijän täytyi miettiä etukäteen, miten ottaa esille perheen kannalta vaikean asian. Haastavina koettiin myös tilanteet, joissa vanhemmat eivät ole yhteistyöhaluisia tai asiakassuhde ei synny toivotulla tavalla.

”Ja onhan sitä joskus asiakassuhteita sillain, että ne ei välttämättä lähde toimimaan, että aina silloin kovasti joutuu miettimään, että mitä pitää tehdä ja johtuuko tämä nyt minusta, vai mistä tämä johtuu, että mitä tässä pitäisi tehdä toisin” S5

Näyttää siltä, että sosiaalityöntekijä miettii omaa toimintaa haastavissa asiakassuhteissa. Leena Väisänen ym, (2009) puhuvat itsereflektiota, jossa sosiaalityöntekijä peilaa asiakassuhdetta itseän ja siihen, miten voisi muuttaa tilannetta paremmaksi. Reflektion avulla työntekijä mietiskelee, harkitsee, heijastaa ja tarkastelee omia ajatuksia kriittisesti sekä muuttaa tarvittaessa omaa toimintaansa. (mt., 59.) Kriittinen reflektio auttaa oikeanlaisen arviointikyvyn saavuttamisessa, mikä mahdollistaa sosiaalityöntekijöiden puuttumisen perheiden tilanteisiin niin, että perheet tulevat autetuiksi (Golightley 2014, 11).

Lastenpsykiatrian moniammatillinen tiimityöskentely koettiin antoisana ja tärkeänä voimavarana. Asioita ei tarvinnut yksin selvittää, koska työryhmä oli aina tukena. Moniammatillisessa tiimityössä tarvittiin verkostotyöntaitoja ja halua yhteistyöhön.

”Se [moniammatillinen yhteistyö] on parasta mitä tuossa työssä on, tai yksi parhaista asioista, että sinä et oo niiden asioiden kans yksin, vaan siinä on työryhmä, siinä on tiimityö tukena... Sieltä saa sitä tukea, ja että tavallaan riittää, kun sinä hallitset sen oman siivun, ei tarvi kaikkea osata” S4

”Pitää olla halu tehdä yhteistyötä. Et varmaan jos ei oo kykyä tai halua siihen, et haluaa sooloilla, niin ei täällä voi tehdä töitä. Tää on silloin väärä paikka tehdä töitä” S2

Vaikka lastenpsykiatria on lääkärijohtoinen ja lääketieteellisesti valta-asemassa oleva paikka, koettiin sosiaalityöntekijän rooli lastenpsykiatrian moniammatillisessa yhteistyössä tärkeänä. Sen lisäksi sosiaalityöntekijät kokivat, että heitä kunnioitetaan ja arvostetaan moniammatillisen tiimin asiantuntijoina. Lastenpsykiatrialla näyttäisikin toteutuvan holistisen tiimin piirteet: jokaista asiantuntijaa kuullaan, jokaisen näkökulmat huomioidaan ja asiantuntijat kunnioittavat toisiaan (Isoherranen 2005, 36). Lisäksi lastenpsykiatrian moniammatillisessa tiimityössä toteutuu interprofessionaalinen ammatillisuus, eli tietojen, taitojen, roolien ja vastuiden yhteen sopeuttaminen (Isoherranen ym., 2005, 36). Myös Kirsi Forrström (2011, 81) toteaa, että psykiatrian sosiaalityössä näyttäytyy

piirteitä sekä perinteisestä professionaalista (moderni) asiantuntijuudesta että avoimesta, jaetusta (postmoderni) asiantuntijuudesta.

”Moniammatillisuus ja jokaisen oman ammattitaidon kunnioittaminen, niin se on lastenpsykiatrialla hyvässä kuosissa.” S4

”Sosiaalityöntekijän rooli on tärkeä tämmösessä yksikössä ja tämmöisellä osastolla missä työskentelen, että ja se, että asioita ei voida pelkästään hoitaa lääkkeillä, että siihen kuuluu niin paljon muutakin” S1

”Me ei voida toimia erillään toisistamme, vaan me täydennetään toisia” S3

Seppo Helakorven (1999) mukaan onnistunut tiimityö tarvitsee yhteiset tavoitteet ja päämäärät. Tiimin keskeisiä arvoja ovat muun muassa työmoraali, työn kokeminen arvokkaaksi, asiakaslähtöisyys sekä tiimin jäsenten keskinäinen kunnioitus. Hyvä tiimityö edellyttää avointa ja kannustavaa keskustelua sekä dialogista vuorovaikutusta, jolloin jokaisen tiimin jäsenen osaamista tulee hyödyntää. Erilaiset persoonat ja asiantuntijat muodostavat keskenään rikastuttavan tiimin. (mt., 49–50.)

Sosiaalityöntekijät kokivat tärkeänä yhteistyön sujumiselle sen, että jokainen asiantuntija tietää oman osaamisensa ja ymmärtää muiden tiimiin kuuluvien ammattilaisten työnkuvan. Tärkeänä asiana tiimityöskentelyssä koettiin myös tiimin yhteinen päämäärä ja tavoitteet. Rikastuttavana asiana työparityöskentelyssä ilmeni toisen työntekijän tuntemus. Sen koettiin helpottavan yhteistyötä.

”Jokainen tuo ne omat näkemykset esille ja pyrkii kunnioittamaan niitä toisen näkemyksiä, eikä mieti mitä toisen pitäis tehdä vaan miettii, mitä ite voi tehdä” S5

”On tosi tärkeä omalta kohdalta aika kirkkaana se, että mikä mun rooli on, miksi juuri minä oon tärkeä tässä [moniammatillisessa tiimissä]. Että pystyy myös perustelemaan toisille tarvittaessa sen oman näkökulmansa olennaisuuden.” S3

Tiimin jäsenten välisen vuorovaikutuksen ei tarvitse olla myötäilyä, vaan siinä tarvitaan rohkeutta ilmaista omat ajatukset, vaikka tiimin jäsenillä näkökulmat ja arvot eroaisivat toisistaan. Vuorovaikutus mahdollistaa yhteisen näkemyksen rakentumisen eriävistä mielipiteistä huolimatta. Kommunikoinnin pitäisi olla sellaista, että kaikkien osapuolten osaaminen ja taidot saadaan yhteiseen käyttöön. Se edellyttää, että tiimin asiantuntijat tietävät oman asiantuntijuutensa ja osaavat tuoda sen näkyville sekä pystyvät aidosti kuuntelemaan muita asiantuntijoita. (Isoherranen 2008, 74; Väisänen ym., 2009, 22.)

Sosiaalityöntekijät voivat olla eri mieltä toisen tiimin jäsenen kanssa siitä, mikä apu perheelle olisi paras. Mielipiteiden ilmaiseminen koettiin rikkautena ja vahvuutena. Rohkeus ilmaista näkemyksiään koettiin myös oman arvomaailman kannalta tärkeänä, koska ilman

sitä ei saanut haluamaansa apua perheelle. Haastavana koettiin tilanteet, jolloin työryhmän sisällä oli erilaisia toiveita perheen suhteen. Eräs sosiaalityöntekijöistä kuvasi sitä, että joskus työryhmän toive voi olla eri kuin se, minkä sosiaalityöntekijä pystyi konkreettisesti toteuttamaan.

”Mun oma näkemys siitä, että me ei voida kiirehtiä asioiden edelle, eikä me voida pakottaa perhettä kiirehtimään... Et en voi runnoo vaan niitä tiimin toiveita ja sen osaston toiveita, vaan nämä asiat pitää selvittää ja nämä asiat pitää hoitaa, vaan et kyllä meillä täytyy olla kunnioitus perheitä ja vanhempia kohtaan et mihin ne on valmiita milloinkin, et minkälaisilla voimilla ne tulee tapaamisiin ja se, se vaikuttaa paljon.” S1

Näyttää siltä, että sosiaalityöntekijä toimii omien arvojen mukaisesti ja tuo sen lastenpsykiatrian tiimissä esille. Kun tiimin toiveet ovat ristiriidassa sosiaalityöntekijän näkemyksen kanssa, tarvitaan rohkeutta tuoda oma perusteltu näkökulma esiin.

5.5 Metodiosaaminen

Lastenpsykiatrian sosiaalityöntekijöiden metodiosaaminen näyttäytyi sosiaalityön erityisten menetelmien hallitsemisena: kehityskaavion, vanhemmuuden roolikartan ja sukupuun täyttämisenä asiakasperheen kanssa. Nämä ovat osa psykososiaalista työtä. Metodiosaaminen näyttäytyi myös ohjauksena ja neuvontana etenkin sosiaaliturvaan liittyvissä asioissa.

Psykososiaalisen sosiaalityön sisältöön kuuluvat lastenpsykiatrialla lapsen ja perheen sosiaalinen arviointi ja sosiaalisen toimintakyvyn tukeminen. Sosiaalityöntekijän tulisi kiinnittää huomiota perheen dynamiikkaan, rakenteisiin, historiaan ja arvoihin. Sosiaalityöntekijän tulisi tarkastella perheen keskinäistä vuorovaikutusta, perheen ilmastoja sekä perheen jäsenten rooleja. Perheen rakenteita tarkastellessa sosiaalityöntekijän tulee huomioida perheen historia, elinolot ja verkostot. Perhekulttuuri, käytännöt, arkitoiminnat, lapseen liittyvät odotukset sekä vanhemmuuteen liittyvät tavoitteet kertovat perheen arvoista, joihin sosiaalityöntekijän tulee kiinnittää huomiota. (Väänänen 2013, 53,54, 103.)

”Työn pääsisältö on vanhempien tapaamiset, joissa käydään pitkiä keskusteluja lapsen ja perheen tilanteesta, menneisyydestä ja nykyisyydestä, ja sitten sivutaan tulevaisuuttakin” S3

”Mun tehtävänä on kartoittaa perheen tilanteita ja miettiä miten lapsen tilanne jotenkin vaikeuttaa perheen olemista, tai miten perheen tilanne vaikuttaa lapsen olemiseen ja tämmöisiä tutkailla. Ja sitten yhdessä vanhempien ja työryhmän kanssa miettiä, että miten perhettä ja lasta autetaan.” S5

Lastenpsykiatrian sosiaalityöntekijät saivat kehityskaavion avulla tietoa lapsen psyykkisestä ja fyysisestä kehityksestä sekä päivähoidosta, esikoulusta, koulunkäynnistä, harrastuksista, kaverisuhteista ja perheen tapahtumista aina sieltä asti, kun vanhemmat ovat alkaneet olla yhdessä. Sukupuun, kehityskaavion ja vanhempien roolikartan täyttäminen olivat ikään kuin työkaluja, jotka korostuivat lastenpsykiatrian sosiaalityössä. Sukupuun tekeminen koettiin hyödylliseksi menetelmäksi etenkin silloin, kun perheessä on paljon lapsia tai perhekuviot ovat muuttuneet erojen myötä. Sukupuun avulla pystyi hahmottamaan paremmin, keitä kaikkia lapsen ja perheen elämässä oli mukana. Riitta Väänänen (2013) toteaa, että sosiaalityöntekijä tuo oman näkökulmansa perheestä lastenpsykiatrian tiimille. Perheen historiaa ja rakennetta tutkitaan sukupuun, aikajanojen ja verkostokarttojen avulla. Näiden tarkoituksena on tarkastella lapsen tilanteen ja perhetekijöiden yhteyksiä. (mt., 101.)

”Elikä kartotetaan kokonaistilanne mahdollisimman laajasti, jotta tietään, mitkä on perheen voimavarat, kun lähdetään miettimään lapselle ja perheelle kuntoutusta tai tukitoimia” S2

”Noissa on kaikissa se idea, että se tieto tulee silleen järjestelmällisesti kerättyä ja siinä huomioidaan eri osa-alueet, ja sitten samaan aikaan asiakas pystyy refleктоimaan sitä asiaa ja katsoo sitä tuotosta paperilta” S3

Näyttää siltä, että asiakas pystyy erityisten menetelmien avulla jäsentämään ja miettimään omaa elämää järjestelmällisesti, mikä auttaa asiakasta haastavassa tilanteessa.

Erilaiset sosiaaliturvaetuudet ja lomakkeiden täyttäminen eivät näyttäneet isona osana lastenpsykiatrian sosiaalityötä. Se oli kuitenkin osa-alue, jonka lastenpsykiatrian sosiaalityöntekijän täytyi hallita. Se oli myös sosiaalityöntekijöiden erityisosaamista suhteessa moniammatilliseen tiimiin. Etuudet, jotka lastenpsykiatrialla korostuivat, olivat vammaistukihakemukset, erilaiset kuntoutushakemukset, omaishoidontuki, matkakorvaukset ja erityishoitoraha. Tuloksista kävi ilmi, että lastenpsykiatria on perheen apuna viime sijainen, joten perheillä oli yleensä sosiaaliturva-asiat jo kunnossa. Perheet voivat olla ennestään myös lastensuojelun asiakkaita, aikuissosiaalityön asiakkaita tai heillä oli sosiaalihuoltolain mukainen asiakkuus. Sosiaaliturva asioihin liittyvää ohjausta ja neuvontaa pidettiin erityisen tärkeänä perheille, jotka hakivat sosiaaliturvatukea ensimmäistä kertaa. Eräs sosiaalityöntekijöistä ilmaisi ohjauksen ja neuvonnan olevan myös kasvatuksellisiin asioihin liittyvää. Myös Riitta Väänänen (2013, 47) toteaa, että kasvatuksellista ohjausta ja neuvontaa hyödynnetään silloin, kun perheelle halutaan antaa erilaisia vaihtoehtoja toimintaan.

”Me voidaan miettiä vanhempien kanssa, että ihan semmosia kotitehtäviä mitä voi tehdä, ne on semmosia ihan konkreettisia, miten sitten toimitaan lapsen kanssa.” S3

Sosiaalityöntekijät kokivat haastavana nimetä käyttämiään tärkeitä sosiaalityön menetelmiä lastenpsykiatrialla. Käytössä olevat menetelmät koettiin enemmänkin lastenpsykiatrian työmenetelminä kuin sosiaalityön menetelminä. Neuvonta ja ohjaus sosiaaliturvasioissa oli sosiaalityöntekijöiden osaamisaluetta lastenpsykiatrian moniammatillisessa tiimissä.

5.6 Innovaatio- ja tutkimuksellinen osaaminen

Innovatiivinen ja tutkimuksellinen osaaminen näyttäytyivät lastenpsykiatrian sosiaalityössä työn kehittämisenä, tiedon tuottamisena sekä tiedon hyödyntämisenä. Innovaatio ja tutkimuksellinen osaaminen eivät saaneet kovin suurta roolia. Sosiaalityöntekijät pitivät työn kehittämistä merkittävänä, mutta ajallisesti haastavana, koska heidän pääasiallisena tehtävänä oli asiakastyö. Sosiaalityön kehittäminen oli kuitenkin asia, joka kulki mukana koko ajan sairaalan sosiaalitoiminnon alueella. Kehittäminen näyttäytyi työn kehittämisenä, tehtyinä kaavioina palveluprosesseista, lastensuojeluhankkeen tekemisenä sekä sosiaaliturvaoppaan tuottamisena.

”Varsinkin nythän on joutunut kovasti miettimään, kun joka puolella kiristetään ja tulee mieleen, että pitäiskö tässä jotenkin vaikuttaa ja pitäiskö kirjoittaa jotakin kannanottoja ja tämmösiä” S5

Sosiaalityöntekijän kommentin ”kun joka puolella kiristetään” viittaa rakenteellisten tekijöiden vaikutuksena palvelujen käyttäjiin. Lastenpsykiatrian sosiaalityöntekijällä on palvelujärjestelmäosaamisen myötä kykyä nähdä asiakkaiden tilanteita ja palvelujärjestelmän epäkohtia, koska he työskentelevät näiden asioiden parissa. Kirsi Juhila (2008) toteaa, että asiakkaiden asioista tiedottaminen ja epäkohtiin vaikuttaminen yhteiskunnallisella tasolla ovat terveydenhuollon sosiaalityön tehtäviä. Sosiaalityöntekijän tulisi tuoda esille asiantuntemuksensa ja kokemuksensa myötä saatu tieto ihmisten ongelmista. Yhteiskunnallista vaikuttamista on esimerkiksi ongelmien ja tarpeiden tiedottaminen palveluja järjestäville organisaatioille, Kela-toiminta, kotipalvelu, vammaispalvelu sekä vapaaehtoistyö. Vaikuttamistyötä pitäisi kohdentaa aina sosiaaliturvalainsäädäntöön asti. (mt., 32–33.)

Yhtenä lastenpsykiatrian sosiaalityön kehittämiskohteena oli työstetty sosiaaliturvatietopas. Se sisälsi sosiaaliturvatietoa lastenpsykiatrian asiakasperheille: Kelan etuuksien ja sairaalamaksujen informointia lapsiperheen näkökulmasta. Oppaassa on tietoa kunnan sosiaalitoimen palvelujärjestelmästä, lapsen hoitoon liittyvistä asioista sekä vammaispalveluun liittyvistä kysymyksistä. Opas oli hyödyllinen etenkin perheille, joita sosiaalityöntekijä ei tavannut. Näissä tilanteissa voi kysyä sosiaalityöntekijältä oppaaseen liittyviä kysymyksiä esimerkiksi sairaanhoitajan välityksellä, jolloin sosiaalityöntekijä neuvoi ja ohjasi näissä sosiaaliturvakysymyksissä. Tässä toteutuu tiimin asiantuntijoiden tiedon siirtäminen toiselle, sillä yhden asiantuntijan asiantuntemus ei aina riitä yksinään kattamaan ihmisten hoitoa, tukea ja hoivaa. Työssä tarvitaan rajojen ylittämistä sekä transprofessionaalista ammatillisuutta, eli tarkoituksenmukaista ammatinvälisen rajojen rikkomisia. Tällöin asiantuntija siirtää toiselle asiantuntijalle omaa tietoa, taitoa ja osaamista. (Isoherranen ym., 2008, 38; Katisko ym., 2014, 10–11.)

Lastenpsykiatrian sosiaalityöntekijät saavat olla mukana sosiaalitoimen yhteisössä vaikuttamassa sote-uudistukseen, jolloin he voivat kertoa omia toiveitaan tähän uudistukseen. Kysyessäni sosiaalityöntekijöiltä lastenpsykiatrian sosiaalityön kehittämideoita, yhteistyö lastensuojelun ja kunnan välillä oli aihe, jonka useat sosiaalityöntekijät mainitsivat. Tulevaan sote-uudistukseen liittyi erään haastateltavan mukaan toiveita erikoissairaanhoidon ja kunnan yhteistyön paranemiseksi. Myös Riitta Väänänen (2013) mukaan yhä enemmän tarvitaan tiivistä yhteistyötä erikoissairaanhoidon ja kunnan välillä. Peruspalveluiden ja erikoissairaanhoidon yhdistäminen hyvään yhteistyöhön on välttämätöntä. Siltä vaaditaan uusien yhteistyökäytäntöjen luomista perusturvan sosiaalityön ja erikoissairaanhoidon sosiaalityön välille. (mt., 104.)

”Että ei joka paikassa aloitettais alusta sitä selvitystyötä, ja tietenkin siinä sitten voi olla ne asiakkaat mukana, et eihän sen tarvi tapahtua asiakkaan ohi se yhteistyö, vaan että asiakas on siinä mukana, että jotenki semmoista kaipais” S5

Eräs sosiaalityöntekijöistä mainitsi kehittämisehdana oman työn näkyvyyden lisäämisen. Eija Antikainen-Juntusen (2005, 146) tutkimuksessa käy ilmi, että sosiaalityö jää hoitosuhteissa toimivien ammattien varjoon silloin, kun sosiaalityöntekijällä on paljon terapeutista koulutusta. Tämän seurauksena sosiaalityön ”erityisyys” ei pääse esille, vaan se sulautuu hoitotyöhön. Sosiaalityön olisi tärkeää tuoda esille omaa yhteiskuntatieteellistä näkemystä ja sosiaalista asiantuntijuutta, jotta sosiaalityö erottuisi omana ammattiryhmänä terveydenhuollon moniammatillisesta tiimistä. Myös Kirsi Forrström (2011, 80)

toteaa, että sosiaalityön tiedottaminen on tärkeää. Sen avulla sosiaalityön työnkuva selkiytyy muille ammattilaisille ja näin ollen sosiaalityötä osataan paremmin hyödyntää.

”Enempi haluais, että pystyis satsaamaan siihen, että mitä sosiaaalialalla tapahtuu ja jakamaan sitä muille... sitä oman työn näkyvyyttä ois hyvä lisätä, niinku sillä tavalla ainakin kehittää” S4

Lastenpsykiatrian sosiaalityöntekijät kokivat tutkimukset hyödyllisinä, mutta niiden lukemiseen oli vain harvoin aikaa. Koska aikaa tutkimuksille ei hirveästi löytynyt, eräs haastateltavista otti esille sähköpostin ja internetin merkityksen tiedon hankinnassa. Internetistä löytyi ajankohtaista tietoa muun muassa lastensuojelun ja vammaispalvelun käsikirjasta sekä erilaisista järjestöistä. Tietoa sai internetin kautta nopeasti, mikä oli hyvä tiedonlähde aikaa vievän asiakastyön rinnalla.

”Aina kun tulee tietoa ajankohtaisista asioista, niin ainakin ne vilkaisee, mut harvemmin meillä on aikaa sitten lukea niitä alusta loppuun” S2

Sosiaalityön asiantuntijuutta on resurssien ja ajan yhteensovittaminen. Aikaa on löydettävä niin työn kehittämiseksi, kirjallisille töille kuin ennaltaehkäisevälle työlle. Aikaa on oltava myös asiakastyölle. Sosiaalityöntekijän täytyy varata aikaa myös siihen, että pysyy tietoisena omasta roolista asiantuntijana ja organisaationsa suunnasta. Aikaa on varattava myös omaan henkilökohtaiseen kehittämiseen. (Glaister 2008, 17.)

6 Lastenpsykiatrian sosiaalityöntekijöiden henkilökohtainen osaaminen

Lastenpsykiatrian sosiaalityöntekijöiden henkilökohtainen osaaminen oli kehittynyt erilaisten koulutuksien sekä työ- ja elämäkokemuksen myötä. Henkilökohtaista osaamista on myös työntekijän persoonalliset ominaisuudet. Asiantuntijuus kehittyy ja muuttuu jatkuvan opiskelun ja kokemuksen avulla (Janhonen & Vanhanen-Nuutinen 2005, 17).

Sosiaalityöntekijät kokivat sosiaalityön koulutuksen olevan tärkeä osa asiantuntijuuttaan. Koulutus oli antanut tietoperustaa sosiaalityöstä ja kykyä katsoa perheen tilannetta yhteiskuntatieteellisen näkökulman kautta. Lisäksi sosiaalityön koulutuksen koettiin antaneen tutkimuksellista ymmärrystä ja tietoa sosiaaliturvasta, palvelujärjestelmistä, laeista ja erilaisista teoreettisista lähestymistavoista, mitkä osaltaan tekivät sosiaalityöntekijän roolin erityiseksi lastenpsykiatrian moniammatillisessa tiimissä.

”Semmoista laajempaa näkemystä se [sosiaalityön koulutus] tuo tähän työhön ja sitä tässä tarvitaan kovastikin. Ja mun tehtävä on puskea sitä näkemystä tänne.” S1

”Kyllähän se [sosiaalityön koulutus] tietynlaiset raamit antaa ja myös sen tutkimuksellisen otteen, eli osaa miettiä vähän laajemmasta näkökulmasta näitä asioita ja voi miettiä mikä on johtanut mihinkin ja mitä tästä ylipäättään jotkut tietyt tutkimukset sanoo, että sillain se on tutkimusmaailmakin vähän tutumpi ja just nämä, minusta nämä yhteiskunnalliset merkitykset, niin nekin tulee sieltä opintojen kautta” S4

Osa sosiaalityöntekijöistä oli kouluttautunut perheterapeutiksi, minkä koettiin antavan konkreettisia työkaluja perheiden kanssa tehtävään työhön. Eräs sosiaalityöntekijöistä kertoi, että oli nopeasti huomannut tarvitsevansa lisäoppia ja lisäkoulutusta lastenpsykiatrialla työskentelyyn. Koska sosiaalityön koulutuksesta oli pitkä aika, tarjosi perheterapian koulutus enemmän tietoa nykypäivän perhemalleista, kuten uusioperheistä ja samaa sukupuolta olevista perheistä. Perheterapian koulutus oli auttanut näkemään perheet kokonaisena systeeminä. Myös Riitta Väänänen (2013, 105) mukaan perheterapeutiksi kouluttautuminen antaa sosiaalityöntekijöille menetelmiä lastenpsykiatrisen sosiaalityön osaamiseen. Perheterapeuttinen työskentely vaatii perheen dynamiikan, rakenteiden ja arvojen hahmottamista.

Sosiaalityön koulutus ei yksistään riittänyt lastenpsykiatrian sosiaalityöhön, vaan muut erilaiset lisäkoulutukset koettiin lastenpsykiatrian sosiaalityötä kehittäviksi asioiksi. Sosiaalityöntekijöillä oli hyvät kouluttautumismahdollisuudet sairaalassa ja koulutuksiin päästiin myös hyvin. Erilaiset koulutukset sosiaalityöhön liittyvien koulutuksien lisäksi

tarjosivat tietoa sairauksista, hoidoista, lapsen kehityksestä ja kehityshistoriasta, lapsen psyykkisistä ja fyysisistä häiriöistä, traumaista, perhesysteemeistä, teorioista ja laeista. Lisäksi koulutukset antoivat tietoa erilaisista perhemuodoista, perheen kehitysvaiheista sekä vuorovaikutuksellisista asioista. Myös Riitta Väänänen (2013, 48) toteaa, että lastenpsykiatrian sosiaalityöntekijöiden on tärkeää osallistua täydennys-, ja jakokoulutuksiin sekä erilaisiin omaa kehittymistä tukeviin toimintoihin.

Sosiaalityöntekijöillä täytyi olla tietoa lastenpsykiatrisista ongelmista ja niistä syistä, miksi lapset ovat lastenpsykiatrian asiakkaina. Myös lastenpsykiatrian diagnostiikkaa piti jonkun verran hallita. Perheeltä täytyi osata kysyä perusteellisesti esimerkiksi lasta koskevia asioita, jotta lääkärin oli helpompi tehdä diagnoosi lapsen tilanteesta. Tällaiset taidot karttuivat kokemuksen ja erilaisten koulutuksien myötä. Lastenpsykiatrian sosiaalityö nähtiin erityisenä muuhun sosiaalityöhön verrattuna etenkin lastenpsykiatrisen diagnostiikan ja siihen liittyvien kysymysten seurauksena.

”Lapsen kehityshistorian tuntemus on aika tärkeä, että mikä on niin sanottu normaalin lapsen kehitys, koska siihen sitä aina sitten verrataan, jos lapsella on joku häiriö” S5

”Siinä [terveysosiaalityössä] on se sairauden näkökulma. Ja sitten tietysti lastenpsykiatrialla kun ollaan, niin se erityisyys tulee siitä, että asiakkaat ketä meillä on, niin siinä on lastenpsykiatrista diagnostiikkaa.” S3

Lastenpsykiatrian sosiaalityöntekijät kokivat työ- ja elämäkokemuksen henkilökohtaisina vahvuuksina. Pelkkä teoreettinen tieto ei riittänyt asiantuntijuuteen, sillä kokemuksen koettiin lisäävän osaamista lastenpsykiatrian sosiaalityöstä.

”Asiantuntijuus on kyllä työvuosien myötä lisääntynyt. Silloin kun tulee uutena nuorena työntekijänä, niin ei varmasti oo käsitystä siitä, mitä kaikkea tarvitaan ja sitten myöhemmin sitä kertyy ja sitä on aika hankalakin monesti yksilöidä, mitä se on” S2

”Siinä [vanhempien kanssa työskentelyssä] herää monenlaisia vastatunteita. Välillä siinä on kiukkua, surua ja jos jonkinnäköistä tunnetta. Et sitä työtähän ei opi muuta kuin tekemällä” S1

Lastenpsykiatrian sosiaalityö on tunnettyötä, sillä sosiaalityöntekijät kohtaavat monenlaisia hankalia tunteita työssään. Työnohjaus ja pienryhmätoiminta sekä työryhmäneuvottelut olivat tilanteita, joista sosiaalityöntekijöiden henkilökohtainen osaaminen on kehittynyt. Pienryhmätoiminnalla tarkoitettiin lasten somatiikan ja lastenpsykiatrian sosiaalityöntekijöiden kokoontumisia säännöllisin väliajoin. Näissä kokoontumisissa sosiaalityöntekijät saivat keskustella keskenään erilaisista ilmiöistä, uudistuksista ja haastekoh-

dista, saaden samalla kollegiaalista tukea ja apua. Myös tiimin väliset työryhmäneuvottelut, joissa jaettiin lapsesta ja perheestä saatua tietoa eri asiantuntijoiden kesken, olivat opettaneet lastenpsykiatrian työstä ja siihen liittyvistä kysymyksistä.

Työkokemus oli antanut keinoja vaikeiden tilanteiden ja tunteiden käsittelyyn. Se antoi myös rohkeutta työskentelyyn. Rohkeutta oli kysyä perheiltä vaikeista asioista ja kuunnella vaikeita asioita. Rohkeutta oli myös myöntää, jos jotakin asiaa ei tiennyt. Eräs sosiaalityöntekijöistä kertoi, että kokemuksen myötä osasi paremmin arvostaa ja kunnioittaa perheiden hyväksi tekemää työparien työtä sekä kuntasektoreilla ja kolmannella sektorilla tehtävää työtä.

”Jos aattelee tätä lastenpsykiatrialla oloaikaa, niin mulla on valtavasti tietoa lisääntynyt näistä lastenpsykiatrisista ongelmista ja näistä asioista, joiden takia lapset on täällä. Ja moniammatillisuudesta oon oppinut hirveesti” S3

Asiantuntijuus on kontekstisidonnaista jota määrittää se konteksti, missä asiantuntijuus muotoutuu. Asiantuntija voi toimia jossakin ympäristössä, mutta ei välttämättä jossakin toisessa. (Collin 2007, 127–128.) Työtä tehdään tiedon, organisaation muodostamien toimintayhteyksien sekä ammatillisen osaamisen mahdollistamana (Pohjola 2007, 13). Koulutuksien ja työkokemuksen myötä sosiaalityöntekijät saavat tietoa lastenpsykiatrialla korostuvista lapseen ja perheeseen liittyvistä asioista, mitkä ovat läsnä lastenpsykiatrialla. Koulutuksiin osallistuminen ja kokemus ovat erittäin tärkeitä asiantuntijuuden ulottuvuuksia lastenpsykiatrian sosiaalityöntekijöillä. Tietoutta lastenpsykiatrian diagnostiikasta tarvitaan, jotta sosiaalityöntekijät pystyvät työskentelemään osana lastenpsykiatrian moniammatillista tiimiä. Riitta Väänänen (2013) toteaa, että lastenpsykiatrian sosiaalityöntekijän tulee tunnistaa psyykkisten häiriöiden laatua, perheiden vuorovaikutushäiriöitä ja niitä tukevia toimintatapoja. Sosiaalityöntekijä tarvitsee erityisosaamista saavuttaakseen tarvittavan asiantuntijuuden. Erityisosaaminen muodostuu sosiaalityönteorian käsittejärjestelmän ja teoriamuodostuksen tuntemisesta sekä psykologian ja lastenpsykiatrian teorioiden, lähtökohtien ja näkökulmien ymmärtämisestä. (mt., 53, 103.)

Lastenpsykiatrian sosiaalityöntekijät kokivat omina persoonallisina, henkilökohtaisina vahvuuksina empaattisuuden, tilannetajun, rohkeuden tehdä vaativaa työtä, liittymisen ja kuuntelemisen taidon sekä rauhallisuuden vaikeiden asioiden äärellä. Oma persoona koettiin työväliseksi.

”Tavallaan työtä tehdään omalla itsellä, omalla persoonalla tehdään sitä työtä.” S3

Eräs sosiaalityöntekijöistä kertoi, että hän pyrkii antamaan asiakkaille epämuodollisen kuvan itsestään, jotta asiakas ei kokisi sosiaalityöntekijän olevan ikään kuin asiakkaan yläpuolella. Epämuodollisuus välittyy sosiaalityöntekijän epävirallisesta puheesta, vaate-
tuksesta sekä olemuksesta.

7 Pohdinta

Lastenpsykiatrian sosiaalityö on osa terveydenhuollon sosiaalityötä. Se on alue, mikä on jäänyt sosiaalityön tutkimuksissa vähälle huomiolle. Tämän vuoksi olen kokenut tärkeänä tuoda esille lastenpsykiatrian sosiaalityötä ja sosiaalityöntekijöiden asiantuntijuutta lastenpsykiatrian moniammatillisessa yhteistyössä. Mielenkiintoisena olen kokenut sosiaalityön asiantuntijuuden tarkastelun moniammatillisessa yhteistyössä. Moniammatillinen yhteistyö näyttäytyy lastenpsykiatrialla oleellisena ja näkyvänä työmuotona.

Tutkielman tekeminen on ollut antoisaa, kiinnostavaa ja haastavaa. Yksilöhaastattelujen toteuttaminen oli mielenkiintoinen kokemus, koska haastateltavat kertoivat mielellään omia kokemuksiaan asiantuntijuudesta. Haastavaa on ollut aiheen rajaaminen ja tutkimustulosten kokoaminen ehyeksi kokonaisuudeksi. Tutkielmani teoreettinen viitekehys, jossa sisällöllinen ja henkilökohtainen osaaminen muodostavat sosiaalityön asiantuntijuuden, on auttanut minua jäsentämään lastenpsykiatrian sosiaalityön asiantuntijuutta. Asiantuntijuuden osa-alueet kietoutuvat vahvasti toisiinsa, mikä on osaltaan selittänyt, että sosiaalityön asiantuntijuus ei ole suoraviivaisesti määriteltävissä.

Tutkimukseni tavoitteena oli selvittää sosiaalityöntekijöiden asiantuntijuutta lastenpsykiatrian moniammatillisessa yhteistyössä. Sosiaalityöntekijöiden erityisosaamisena lastenpsykiatrian moniammatillisessa yhteistyössä näyttäytyivät perheen tilanteen kokonaisvaltainen huomioiminen sekä palvelujärjestelmäosaamiseen liittyvät kysymykset. Tämän saavuttamiseksi sosiaalityöntekijältä vaaditaan yhteiskuntatieteellistä ymmärrystä ja laajaa palvelujärjestelmäosaamisen asiantuntijuutta, jotta perhe saa mahdollisimman hyvää hoitoa. Tämä mahdollistui sosiaalityöntekijän hyvällä vuorovaikutusosaamisella niin asiakassuhteissa kuin tiimityössäkin. Sosiaalityöntekijöiden koulutus ja kokemus lastenpsykiatrialla tehtävässä sosiaalityössä olivat merkittäviä tekijöitä sosiaalityön nivoutessa vahvasti lääketieteeseen. Psykkisesti sairaan lapsen perheen kanssa työskennellessä tuomitsemattomuus sekä asiakkaan oikeuksista huolehtiminen ovat osa sosiaalityöntekijän arvo-osaamista tiimityössä. Jotta sosiaalityötä osattaisiin hyödyntää, sosiaalityön tiedottaminen muille ammattiryhmille on ensiarvoisen tärkeää. Asiakastyö vie suurimman osan sosiaalityöntekijän ajasta, mutta erilaisiin sosiaalityön tutkimuksiin perehtyminen ja sosiaalityöhön vaikuttaminen voisivat tuoda sosiaalityöntekijöiden osaamista esille

lääketieteellisesti valta-asemassa olevalle lastenpsykiatrian organisaatiolle. Asiakastyössä tarvittavat menetelmät muodostuvat pääosin lastenpsykiatrian menetelmistä, mutta neuvonta ja ohjaus olivat sosiaalityön erityisosaamista moniammatillisessa tiimissä.

Lastenpsykiatrian sosiaalityöntekijät tuovat perheen tilanteesta kokonaisvaltaisen tiedon tiimin jäsenille. Sosiaalityöntekijät tarkastelevat perheen verkostoja, yhteiskunnan murroksia ja ottavat yhteiskunnan rakenteelliset tekijät huomioon perheen tilanteessa. Lapsen perheelle sosiaalityöntekijöiden yhteiskunnallinen ymmärrys tuo laaja-alaisempaa hoitoa.

Sosiaalityöntekijöillä on tiimissä ensisijainen tieto monimutkaisista palvelujärjestelmistä, sosiaalihuoltolainsäädännöstä ja lastensuojelullisista asioista. Sosiaalityöntekijä on perheen tapajana etenkin tilanteissa, joissa lapsen perheessä ilmenee lastensuojelullisia asioita, lastensuojelun tarvetta tai lastensuojelun asiakkuutta. Lastenpsykiatrian muut ammattilaiset konsultoivat sosiaalityöntekijää palvelujärjestelmää koskevista asioista. Sosiaalityöntekijät osaavat nähdä perheen tarvitseman tuen ja antaa oman palvelujärjestelmäosaamisen myötä perheille oikeanlaista apua, mikä on lastenpsykiatrian sosiaalityöntekijöiden erityisosaamista.

Arvo-osaaminen ja eettisyys ovat vahvasti läsnä lastenpsykiatrian sosiaalityöntekijöiden arjessa. Moniammatillisen tiimin jäsenenä sosiaalityöntekijöiden osaamisena on asiakkaan oikeuksista huolehtiminen, mikä sisältää erilaisten sosiaaliturva-asioden informoinnin asiakasperheille. Sosiaalityöntekijät tarkastelevat perheen tilannetta kokonaisuutena, jonka myötä tuomitsemattomuus on sosiaalityöntekijöiden arvo-osaamista lastenpsykiatrian moniammatillisessa tiimissä. Toisaalta jokaisen asiantuntijan ääni on tärkeää perheen kannalta. Eri asiantuntijat muodostavat perheestä täydellisemmän kuvan, jonka myötä perhe saa parempaa hoitoa. Sosiaalityöntekijöiden oman roolin, arvomaailman ja näkökulman vahva tiedostaminen auttavat sosiaalityöntekijöitä olemaan arvo-osaajia moniammatillisessa tiimissä, mikä puolestaan vahvistaa sosiaalityön asiantuntijuutta.

Vuorovaikutuksellinen osaaminen lastenpsykiatrian sosiaalityössä on yksi oleellisimmista asioista. Empaattisuus, kuuntelemisen taito sekä positiivisen palautteen antaminen perheelle ovat sosiaalityöntekijöiden tärkeitä ominaisuuksia työskenneltäessä haavoittuvassa tilanteessa olevan perheen kanssa. Vuorovaikutustaidot tiimin jäsenten kesken ovat oleellisia yhteistyön sujumiselle. Lastenpsykiatrian moniammatillisessa tiimissä sosiaali-

työntekijät ovat tärkeitä asiantuntijoita, joita kuunnellaan ja kunnioitetaan. Oleellista yhteistyössä on se, että asiantuntijat sanovat rohkeasti omat näkökulmansa ja mielipiteensä asioihin.

Lastenpsykiatrian sosiaalityöntekijät käyttävät sosiaalityön erityisiä menetelmiä: kehityskaaviota, sukupuuta ja vanhemmuuden roolikarttaa. Nämä menetelmät ovat suurelta osin myös psykososiaalista työtä. Sosiaalityöntekijät neuvovat ja ohjaavat perheille oikeutetut sosiaaliturvaetudet, mikä on sosiaalityöntekijöiden erityisosaamista lastenpsykiatrian moniammatillisessa yhteistyössä. Innovatiivinen ja tutkimuksellinen osaaminen näyttäytyy pääasiassa työn kehittämisenä, tiedon tuottamisena ja tiedon hyödyntämisenä. Tutkimukset koetaan tarpeellisina, mutta ne eivät saa suurta roolia aikaa vievän asiakastyön rinnalla. Sosiaalityön tutkimuksiin perehtyminen ja oman asiantuntijuuden esille tuominen voisivat vahvistaa sosiaalityön asemaa lääketieteellisessä organisaatiossa.

Sosiaalityöntekijöiden henkilökohtainen osaaminen muodostuu koulutuksesta, työkokemuksesta ja persoonallisista ominaisuuksista. Sosiaalityön koulutus on antanut lastenpsykiatrian sosiaalityöntekijöille tavan tarkastella perheen asioita yhteiskuntatieteellisen näkökulman kautta. Lisäksi sosiaalityöntekijät tarvitsevat koulutuksia lapsen psyykkisestä ja fyysisestä kehityksestä ja lastenpsykiatrisesta diagnostiikasta, jotta pystyvät toimimaan asiantuntijoina lastenpsykiatrian moniammatillisessa yhteistyössä. Perheterapeutin koulutus antaa sosiaalityöntekijöille konkreettisia työkaluja perheiden kanssa työskentelyyn. Työkokemuksen myötä sosiaalityöntekijät saavat välineitä vaikeiden asioiden käsittelyyn sekä rohkeutta perheiden kanssa työskentelyyn.

Lastenpsykiatrian sosiaalityön erityisyys suhteessa muuhun sosiaalityöhön näyttäytyy lastenpsykiatrian diagnostiikan hallitsemisena ja moniammatillisena tiimityöskentelynä. Haavoittuvassa tilanteessa olevan perheen kanssa työskentely vaatii sosiaalityöntekijöiltä myös vahvaa arvo-osaamista.

Tutkimusprosessin edetessä ja aiheeseen tutustumisen myötä olen kohdannut kiinnostavia mahdollisia tutkimusaiheita. Kiinnostavaa olisi tutkia lastenpsykiatrian sosiaalityön asiantuntijuutta lastenpsykiatrian tiimin muiden asiantuntijoiden kokemana. Mielenkiintoista olisi myös tutkia lastenpsykiatrian asiakasperheiden kokemuksia sosiaalityön asiantuntijuudesta ja erityisyydestä. Koska lastenpsykiatrian sosiaalityötä ei ole juurikaan tutkittu, kaikki tutkimus lastenpsykiatrian sosiaalityöstä on tärkeää.

Olen pohtinut ja tutkinut sosiaalityön asiantuntijuutta koko tutkimusprosessin ajan. Se on osaltaan kasvattanut ja kehittänyt minua vaativaan työhön. Tutkielma on haastanut reflektoimaan omia vahvuuksiani ja kehittämistarpeitani sosiaalityöntekijänä. Se on myös lujittanut omaa ammatti-identiteettiäni. Asiantuntijuus muodostuu monesta osa-alueesta, jotka sisältävät useita tavoiteltavia ominaisuuksia. Sosiaalityön asiantuntijuuden tavoittaminen vaatii jatkuvaa opiskelua ja itsensä kehittämistä.

Lähteet

- Ahokangas, Noora 2013: Terveystieteiden sosiaalityöntekijöiden työnhyvinvointi koettuna ja kerrottuna. Sosiaalityön pro gradu-tutkielma. Tampereen yliopisto.
- Antikainen-Juntunen, Eija 2005: Sosiaalityö psykiatrisessa työkyvyn arvioinnissa. Sosiaalityöntekijöiden käsitysten arviointi empowermentin näkökulmasta. Sosiaalityön ammatillinen lisensiaatin tutkimus. Tampereen yliopisto.
- Collin, Kaija 2007: Työssä oppiminen. Teoksessa Collin, Kaija & Paloniemi, Susanna (Toim.): Aikuiskasvatus tieteenä ja toimintakenttänä. WS Bookwell. Juva, 123–154.
- Eby, Maureen & Gallagher, Ann 2008: Values and ethics in practice. Teoksessa: Fraser, Sandy & Matthews, Sarah (Toim.): The critical practitioner in social work and health care. Sage publications. United Kingdom.
- Enroos, Rosi 2006: Lastensuojelun sosiaalityöntekijän asiantuntijuus lastenpsykiatrian kanssa tehtävän yhteistyön rajapinnoilla. Pro gradu –tutkielma. Tampereen yliopisto.
- Eskola, Jari & Suoranta, Juha 1996: Johdatus laadulliseen tutkimukseen. Lapin yliopisto.
- Eskola, Jari 2007: Laadullisen tutkimuksen juhannustaiat: laadullisen aineiston analyysi vaihe vaiheelta. Teoksessa Valli, Raine & Aaltola, Juhani (toim.): Ikkunoita tutkimusmetodeihin 2, Näkökulmia aloittelevalle tutkijalle tutkimuksen teoreettisiin lähtökohtiin ja analyysimenetelmiin. 2. painos. PS-kustannus. Jyväskylä.
- Filppa, Virpi & Hietanen, Suvi (Toim.), Hedemäki, Tuija & Kokkonen, Tuula & Malinen, Jaana & Niskala, Asta & Näkkäläjärvi, Anne & Ruotsala, Pauli 2013: Sosiaali- ja terveysviidakossa – Yhdessä oppien, yhteisesti kehittäen. Teoksessa Laitinen, Merja & Niskala, Asta (Toim.): Asiakkaat toimijoina sosiaalityössä. Hansaprint Oy. Vantaa, 459–478.
- Frankenhaeuser, Beata 2014: Terveystieteiden sosiaalityön käyttämättömät mahdollisuudet psykiatrian ympäristössä. Teoksessa Metteri, Anna & Valokivi, Heli & Ylinen, Satu (toim.): Terveys ja sosiaalityö. Bookwell Oy. Juva, 64–72.
- Forsström, Kirsi Johanna 2011: Sosiaalityön asiantuntijuus moniammatillisessa psykiatrisessa avohoitotyössä. Pro gradu- tutkielma. Valtiotieteellinen tiedekunta. Helsingin yliopisto.
- Glaister, Ann 2008: Introducing critical practice. Teoksessa: Fraser, Sandy & Matthews, Sarah (Toim.): The critical practitioner in social work and health care. Sage publications. United Kingdom.
- Golightley, Malcolm 2014: Social work and mental health. SAGE/LearningMatters.. 5th edition. Viitattu 30.3.2016 https://books.google.fi/books?hl=fi&lr=&id=v4WHA-wAAQBAJ&oi=fnd&pg=PP1&dq=social+work+and+mental+health&ots=r2CIEvfdvX&sig=TQFVuLCovVuzDeaGSH7cqva6WqU&redir_esc=y#v=onepage&q=social%20work%20and%20mental%20health&f=false
- Grönfors, Terhi 2012: Sosiaalityötä lastensairaalassa. Teoksessa Strömberg-Jakka, Minna & Karttunen, Teija (toim.): Sosiaalityön haasteet. Tukea ammattilaisten arkeen. Bookwell Oy. Juva, 195–211.
- Grönfors, Matti 2011: Laadullisen tutkimuksen kenttätutkimusmenetelmät. Sofia-sosiologi-Filosofiapau Vilkkka. Hämeenlinna. Henna Vilkkka (Toim.)
- Helakorpi, Seppo 1999: Kouluttajan asiantuntijuus ja sen kehittäminen. Opettajakorkeakoulun julkaisuja D:119. Ammatillinen opettajakorkeakoulu. Hämeenlinna.
- Hiilamo, Heikki 2015: Hyvinvoinnin vakuutusyhtiö. Mistä sote-uudistuksessa on kysymys? InPrint. Riika.

- Hirsjärvi, Sirkka & Hurme, Helena 2000: Tutkimushaastattelu. Teemahaastattelun teoria ja käytäntö. Yliopistopaino. Helsinki.
- Ihalainen, Jarmo & Kettunen, Terttu 2011: Turvaverkko vai trampoliini: sosiaaliturvan mahdollisuudet. WSOY. Helsinki.
- Isoherranen, Kaarina 2005: Moniammatillinen yhteistyö. WSOY. Helsinki.
- Isoherranen, Kaarina & Rekola, Leena & Nurminen, Raija 2008: Enemmän yhdessä – moniammatillinen yhteistyö. WSOY Oppimateriaalit Oy. Helsinki.
- Janhonen, Sirpa & Vanhanen-Nuutinen, Liisa 2005: Asiantuntijuuden kehittyminen sosiaali- ja terveysalalla. Teoksessa Janhonen, Sirpa & Vanhanen-Nuutinen, Liisa (Toim.): Kohti asiantuntijuutta. Oppiminen ja ammatillinen kasvu sosiaali- ja terveysalalla. Dark Oy. Vantaa.
- Juhila, Kirsi 2006: Sosiaalityöntekijöinä ja asiakkaina. Sosiaalityön yhteiskunnalliset tehtävät ja paikat. Gummerus Kirjapaino Oy. Jyväskylä.
- Juhila, Kirsi 2008: Aikuisten parissa tehtävän sosiaalityön areenat. Teoksessa Jokinen, Arja & Juhila, Kirsi (Toim.): Sosiaalityö aikuisten parissa. Gummerus Kirjapaino Oy. Jyväskylä, 14–47.
- Kallinen, Kati & Pirskanen, Henna & Rautio, Susanna 2015: Sensitiivinen tutkimuksessa. Menetelmät, kohderyhmät, haasteet ja mahdollisuudet. Painettu EU:ssa.
- Kananoja, Aulikki & Lähteinen, Martti & Marjamäki, Pirjo & Laiho, Kristiina & Sarvimäki, Pirjo & Karjalainen, Pekka & Seppänen, Marjaana 2007: Sosiaalityön käsikirja. Gummerus Kirjapaino Oy. Jyväskylä.
- Kananoja, Aulikki & Lähteinen, Martti & Marjamäki, Pirjo (Toim.) 2011: Sosiaalityö terveydenhuollossa. Teoksessa Sosiaalityön käsikirja. 3. Uudistettu laitos. 1. painos 2007. Tallinna Raamatutrükikoda. Tallinna.
- Karvinen, Synnöve 1996: Hajoaako sosiaalityö? – Havaintoja sosiaalityön ammatillisesta asiantuntijuudesta. Teoksessa Metteri, Anna (Toim.): Moniammatillisuus ja sosiaalityö. Sosiaalityön vuosikirja 1996. 2. muuttamaton painos. Oy Edita Ab. Helsinki, 42–44.
- Karvinen-Niinikoski, Synnöve & Rantalaiho, Ulla-Maija & Salonen, Jari 2007: Työnohjaus sosiaalityössä. Edita Prima Oy. Helsinki.
- Katisko, Marja & Kolkka, Marjo & Vuokila-Oikkonen, Päivi 2014: Moniammatillinen ja monialainen osaaminen sosiaali-, terveys-, kuntoutus-, ja liikunta-alojen koulutuksessa. Malli työssäoppimisen ja ammattitaitoa edistävän harjoittelun toteutusta varten. Raportit ja selvitykset 2014:2. Suomen yliopistopaino Oy. Tampere.
- Kempainen, Tarja 2006: Sosiaalityöntekijät 2015. Teoksessa Vuorensyrjä, Matti & Borgman, Merja & Kempainen, Tarja & Mäntysaari, Mikko & Pohjola, Anneli: Sosiaalialan osaajat 2015. Sosiaalialan osaamis-, työvoima- ja koulutustarpeiden ennakointihanke (SOTENNA): loppuraportti. Sosiaalityön julkaisusarja 4. Tampereen Yliopistopaino. Jyväskylä, 230–299.
- Kiviniemi, Kari 2015: Laadullinen tutkimus prosessina. Teoksessa Aaltola, Juhani & Valli, Raine (toim.): Ikkunoita tutkimusmetodeihin 2. Näkökulmia aloittelevalle tutkijalle tutkimuksen teoreettisiin lähtökohtiin ja analyysimenetelmiin. 4. uudistettu painos. 1. painos 2001. Bookwell Oy. Jyväskylä, 74–88.
- Koivu, Aija 2006: Tiimityö ja työnohjaus työntekijän tukena. Teoksessa Laukkanen, Eila & Marttunen, Mauri & Miettinen, Seija & Pietikäinen, Matti (toim.): Nuorten psyykkisten ongelmien kohtaaminen. Karisto Oy:n kirjapaino. Hämeenlinna, 254–261.
- Korkealaakso, Rauni 2006: Sosiaalityöntekijä –vieraileva tähti? Lääkäreiden käsitykset ja kokemukset sosiaalityöntekijän tehtävästä ja asiantuntijuudesta sekä yhteistyöstä

- aikuisten psykiatrisessa erikoissairaanhoidossa. Pro gradu- tutkielma. Tampereen yliopisto.
- Korpela, Rauni 2014: Terveyssozialityön asiantuntijuus ja kehittäminen. Teoksessa Metteri, Anna & Valokivi, Heli & Ylinen, Satu (Toim.): Terveys ja sosiaalityö. Bookwell Oy. Juva, 118–141.
- Kuula, Arja 2011: Tutkimusetiikka. Aineiston hankinta, käyttö ja säilytys. 2. Uudistettu painos. Vastapaino. Tampere.
- Laine, Elina 2014: Sosiaalityö terveydenhuollossa on positiiviseen häiriköintiin perustavaa taiteilua. Teoksessa Metteri, Anna & Valokivi, Heli & Ylinen, Satu (toim.): Terveys ja sosiaalityö. Bookwell Oy. Juva, 26–31.
- Leinonen, Leena 2001: Sosiaalityöntekijöiden ammatillinen identiteetti psykiatrisessa erikoissairaanhoidossa. Pro gradu-tutkielma. Kuopion yliopisto.
- Lönnqvist, Jouko & Lehtonen, Johannes 2014: Psykiatria ja mielenterveys. Teoksessa Lönnqvist, Jouko & Henriksson, Markus & Marttunen, Mauri & Partonen, Timo (Toim.): Psykiatria. 11. Uudistettu painos. 1. painos 1964. Duodecim. Helsinki, 18–40.
- Metteri, Anna 2014: Terveyssozialityö, eriarvoistava sosiaalipolitiikka ja asiakkaiden kohtuuttomat tilanteet. Teoksessa Metteri, Anna & Valokivi, Heli & Ylinen, Satu (toim.): Terveys ja sosiaalityö. Bookwell Oy. Juva, 296–328.
- Moilanen, Irma 2004: Lasten- ja nuorisopsykiatria, Teoksessa Moilanen, Irma & Räsänen, Eila & Tamminen, Tuula & Almqvist, Fredrik & Piha, Jorma & Kumpulainen, Kirsti (toim.): Lasten- ja nuorisopsykiatria. 3. uudistettu painos. 1. painos 1996. Gummerus Kirjapaino Oy. Jyväskylä, 201.
- Mäkinen, Olli 2006: Tutkimusetiikan ABC. Gummerus Kirjapaino Oy. Vaajakoski.
- Mönkkönen, Kaarina 1996: Asiantuntijasta asiantutkijaksi. Teoksessa Metteri, Anna (Toim.) Moniammatillisuus ja sosiaalityö. Sosiaalityön vuosikirja. Oy Edita Ab. Helsinki, 51–62.
- Niemelä, Pauli 2014: Ihmisarvo ja sosiaalityö. Teoksessa Jaakola, Anne-Mari & Leinonen, Leena & Väänänen-Fomin, Marja (Toim.): Tutkiva sosiaalityö. Talentia-lehti. Sosiaalityön tutkimuksen seura, 5–8.
- Piha, Jorma 2004: Erikoissairaanhoido. Teoksessa Moilanen, Irma & Räsänen, Eila & Tamminen, Tuula & Almqvist, Fredrik & Piha, Jorma & Kumpulainen, Kirsti (toim.): Lasten- ja nuorisopsykiatria. 3. uudistettu painos. 1. painos 1996. Gummerus Kirjapaino Oy. Jyväskylä, 378–381, 386–390.
- Pitkäranta, Ari 2010: Laadullisen tutkimuksen tekijälle. Työkirja. Satakunnan AMK.
- Pohjola, Anneli 2000: Tiedontuotanto sosiaalityössä. Teoksessa Nurminen, Eija (Toim.): Sosiaalityö ristipaineissa. 2. Muuttumaton painos. Yliopistopaino. Helsinki, 87–105.
- Pohjola, Anneli 2007: Merkintöjä sosiaalityön asiantuntijuudesta. Teoksessa Vesterinen, Kerttu (Toim.): Kiitos kysymyksestä. Pohjois-Suomen sosiaalialan osaamiskeskusten julkaisusarja 27. Oy SEVENPRINT Ltd. Rovaniemi, 6–18.
- Rajavaara, Marketta 1989: Tutkiva ote sosiaalityöhön? Sosiaaliviraston julkaisusarja A 1/1989. Helsinki.
- Raunio, Kyösti 2009: Olennainen sosiaalityössä. Hakapaino. Helsinki.
- Romakkaniemi, Marjo & Kilpeläinen, Arja 2013: Asiakkuus terveydenhuollon sosiaalityössä -Terveys- ja terveydenhuollon sosiaalityöntekijät asiakkaiden toimijuuden tilojen rakentajina. Teoksessa Laitinen, Merja & Niskala, Asta (Toim.): Asiakkaat toimijoina sosiaalityössä. Vastapaino. Tampere, 244–271.
- Rostila, Ilmari 2001: Tavoitelähtöinen sosiaalityö. Voimavarakeskeisen ongelmaratkaisun perusteet. Kopijyvä Oy. Jyväskylä.

- Ruusuvuori, Johanna & Nikander, Pirjo & Hyvärinen, Matti 2010: Haastattelun analyysin vaiheet. Teoksessa Ruusuvuori & Nikander & Hyvärinen (Toim.): Haastattelun analyysi. Vastapaino. Tallinna, 36.
- Schwaber Kerson, Toba & L.M McCoyd, Judith & M.Chimchirian, Joanne 2005: Spanning Boundaries: An enriched ecological perspective for social workers practising in health and mental health care. Teoksessa: Heinonen, Tuula & Metteri, Anna toim. Social work in health and mental health. Issues, Developments and actions. Marquis Book printing Inc. Canada.
- Santalampi, P. Sourander, A. Piha, J. 2009. Lasten mielenterveyspalveluiden käyttö. Duodecim 125:959–964.
- Sarvimäki, Pirjo & Siltamäki, Aki (Toim.) 2007: Sosiaalihuollon ammatillisen henkilöstön tehtävärakennesuositus. Sosiaali- ja terveysministeriön julkaisuja 2007:14. Yliopistopaino. Helsinki.
- Seinä, Seppo & Helander, Jaakko 2007: Tiimeistä työpareiksi. Toiselta oppiminen ja ammatillinen kehittyminen. Saarijärven Offset Oy. Hämeenlinna.
- Selkee, Heli 2015: Sosiaalityön asiantuntijuus terveydenhuollossa. Pro gradu-tutkielma. Itä-Suomen yliopisto.
- Sinkkonen, Jari 1999: Lastenpsykiatrisen diagnostiikka. Teoksessa Sinkkonen, Jari & Pihlaja, Päivi (Toim.): Ulos umpikujasta. WSOY – kirjapainoyksikkö. Porvoo, 167–186.
- Sipilä, Anita 2011: Sosiaalityön asiantuntijuuden ulottuvuudet. Tiedot, taidot ja etiikka työntekijöiden näkökulmasta kunnallisessa sosiaalityössä. Itäsuomen yliopisto. Kuopio.
- Sosiaalialan ammattilaisen eettiset ohjeet 2013: Arki, arvot, elämä ja etiikka. Sosiaalialan korkeakoulutettujen ammattijärjestö Talentia ry. Helsinki. 6. painos.
- Sosiaalityö lastenpsykiatrian alueella, monistetietopaketti. Painamaton.
- Sourander, André & Aronen, Eeva 2014: Lastenpsykiatria. Teoksessa Lönnqvist, Jouko & Henriksson, Markus & Marttunen, Mauri & Partonen, Timo (toim.): Psykiatria. 11 uudistettu painos. 1. painos 1964. Duodecim. Helsinki, 612–644.
- Sundman, Eila 2014: Esipuhe. Teoksessa: Metteri, Anna & Valokivi, Heli & Ylinen, Satu (toim.): Terveys ja sosiaalityö. Bookwell Oy. Juva, 7–8.
- Staniforth, Barbara 2015: Communication Skills in Social Work, International Encyclopedia of the Social & Behavioral Sciences, 2nd edition, Volume 4, 248
- Terveyssosiaalityön nimikkeistö (2007) Toim. Tupu Holma. Helsinki: Suomen kunta-liitto.
- Tuomi, Jouni & Sarajärvi, Anneli 2002: Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. Gummerus Kirjapaino Oy. Jyväskylä.
- Tuomi, Jouni & Sarajärvi, Anneli 2009: Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. Gummerus Kirjapaino Oy. Jyväskylä. 5. uudistettu painos.
- Varto, Juha 2005: Laadullisen tutkimuksen metodologia. Metodologia tutkii menetelmien perusteita ja oletuksia.
- Väisänen, Leena & Niemelä, Mika & Suua, Pirkko 2009: Sanat työssä. Vuorovaikutus ammattitaitona. Vammalan Kirjapaino Oy. Sastamala.
- Väänänen, Riitta 2013: Perheen rakenteen, dynamiikan ja arvojen merkitys lapsen psyykkiselle hyvinvoinnille. Väitöskirja. Kopijyvä. Kuopio.

Liite 1 Saatekirje

Hei,

Teen sosiaalityön pro gradu- tutkielmaa Lapin yliopistolle lastenpsykiatrian sosiaalityöntekijöiden asiantuntijuudesta. Tutkimukseni tarkoituksena on selvittää sosiaalityöntekijöiden asiantuntijuutta lastenpsykiatrian moniammatillisessa yhteistyössä: *Miten sosiaalityöntekijät määrittelevät oman asiantuntijuutensa lastenpsykiatrialla? Millaista asiantuntijuutta sosiaalityöntekijät kokevat tarvitsevänsä moniammatillisessa yhteistyössä?* Kiinnostukseni kohteena ovat lastenpsykiatrian sosiaalityöntekijöiden kokemukset.

Lähestyn saatekirjeelläni teitä, lastenpsykiatrian sosiaalityöntekijät, koska kerään tutkimusaineiston teemahaastattelun avulla. Olisi arvokasta ja tärkeää saada haastatteluun osallistujia. Tutkielma on sosiaalityön pääaineen opinnäytetyö ja ohjaajanani toimii sosiaalityön yliopistolehtori Pia Skaffari.

Olen arvioinut haastattelujen kestoksi noin 30 minuuttia/haastattelu. Haastattelut toteutetaan työpaikallanne ja haastattelujen ajat voidaan sopia yhdessä. Tutkimukseni tiedot käsitellen täysin luottamuksellisesti. Valmiista tutkielmasta ei voi tunnistaa yksittäisiä tutkimukseen osallistujia. Kaikki henkilötiedot jäävät ainoastaan tutkijan nähtäviksi.

Tutkimukseen osallistuminen on vapaaehtoista. Tutkimukseen osallistumisen voi myös keskeyttää missä tahansa tutkimuksen vaiheessa. Mikäli haluat osallistua tutkimukseen, toivon, että otat minuun mahdollisimman pian yhteyttä sähköpostitse tai puhelimitse.

Ystävällisin terveisin,

Linnea Karhumaa

Yhteystietoni:

Lapin yliopiston opiskelija:

Linnea Karhumaa

lseppane@ulapland.fi

Liite 2 Teemahaastattelurunko

1. Sosiaalityöntekijöiden asiantuntijuus lastenpsykiatrialla
 - Lastenpsykiatrian sosiaalityön erityisyys suhteessa muuhun sosiaalityöhön?
 - Oma kokemus asiantuntijuudesta.
 - Mitä erityisosaamista sinulla on verrattuna muihin lastenpsykiatrian ammattilaisiin?

2. Työssä tarvittava tieto ja osaaminen
 - Mitä tietoja tarvitset työssäsi?
 - Mikä on mielestäsi keskeisintä tietoa ja osaamista lastenpsykiatrialla?
 - Mitä ymmärrät yhteiskunnallisella osaamisella. Miten yhteiskunnalliset tekijät näkyvät työssäsi?
 - Palvelujärjestelmäosaaminen. Miten näyttäytyy työssäsi?
 - Tutkimus. Mitkä ovat tärkeimmät kehittämisalueet tässä työssä? Mitä itse haluaisit kehittää?

3. Työssä tarvittavat taidot
 - Mitä taitoja tarvitset sosiaalityön asiantuntijana lastenpsykiatrialla?
 - Vuorovaikutustaidot. Miten ne näyttäytyvät työssäsi? Lastenpsykiatria.
 - Eettisyys työssä. Mitä ajatuksia se herättää? Arvot, miltä arvopohjalta tulisi tehdä tätä työtä?
 - Mitkä mielestäsi on toimivia sosiaalityön menetelmiä?

4. Henkilökohtainen osaaminen
 - Miten oma henkilökohtainen osaamisesi on kehittynyt?
 - Persoonalliset ominaisuudet/luonteenpiirteet. Mikä merkitys työssä?
 - Mitkä sinun vahvuudet ovat tässä työssä? Haastavaa?
 - Työ/elämäkokemus. Mikä vaikutus työlle?
 - Koulutus. Millaiset valmiudet sosiaalityön koulutus antaa työllesi lastenpsykiatrialla? Muu koulutus, mikä?

5. Asiantuntijuus moniammatillisessa yhteistyössä
 - Mitä ajatuksia herättää?
 - Työparityössä? Kuka tärkein pari? Kohtaako asiantuntijuus/täydennättekö toisia? dokumentointi, kuka tekee?
 - Miten moniammatillisen yhteistyön prosessi käynnistyy? Kuka johtaa yhteistyötä?
 - Millaisissa asiakastilanteissa sosiaalityön asiantuntijuus on erityisen tärkeää?
 - Mikä on oleellista yhteistyön sujumiselle?